

Livsmedelsproduktion i Norrbottens län 2023

**ARBETSTILLFÄLLEN, OMSÄTTNING OCH
FÖRSÖRJNINGSFÖRMÅGA AV MAT**

Samarbetspartners:

*Tillsammans får vi
Norrbotten att växa!*

**UTVECKLA
NORRBOTTEN**
EN DEL AV REGION NORRBOTTEN

Titel: Livsmedelsproduktion i Norrbottens län 2023 – arbetstillfällen,
omsättning och försörjningsförmåga av mat.

Foto omslagsbild: Malin Naess.

Författare: Lars Jonasson, Lantbruksekonom (konsult).

Kontakt: Länsstyrelsen i Norrbottens län, 971 86 Luleå.

Telefon: 010-225 50 00.

E-post: norrbotten@lansstyrelsen.se

Internet: www.naramat.nu

Förord

Mer norrbottnisk mat på tallriken! Så lyder visionen i Norrbottens livsmedelsstrategi, Nära Mat. Med 6 strategiska mål, en framåtsträvande handlingsplan och gemensamma krafter kan vi nå visionen.

Denna rapport är framtagen för att följa utvecklingen i de areella näringarna inom livsmedelssektorn i Norrbottens län. Rapportens innehåll skall fungera som stöd vid utvärdering och revidering av handlingsplan 2025–2030 för Nära Mat. Rapporten är också tänkt att fungera som kunskapsunderlag för olika aktörer i branschen, främjandeorganisationer, näringslivsutvecklare, politiken med mera.

År 2015 gjordes en genomgång av livsmedelsproduktionen i Norrbottens län (Jonasson & Persson 2015). Rapporten uppdaterades med nya data 2020 (Jonasson 2020). Fyra år har gått sedan dess. En stor del av analysen i denna rapport inriktas på utvecklingen under dessa fyra år. Vid jämförelser med data från den tidigare rapporten är det viktigt att beakta att både beräkningsmetoder och dataunderlag har utvecklats och reviderats. Full jämförbarhet bakåt i tiden finns därför bara för de tidsserier som presenteras i denna rapport, inte mellan rapporterna.

En skillnad mot de tidigare rapporterna är att beredskapsperspektivet nu tagits med och att kopplingar görs mot Nära Mats 6 strategiska mål. När vi önskad effekt med de åtgärder som vidtas?

Ett särskilt tack till Lars Jonasson för rapportens innehåll, analyser och reflektioner. Tack till Nära Mats styrgrupp och Elisabeth Öberg för input och feedback. Stort tack till Petra på Kolijox som fixat en jättefin layout!

Malin Naess

SAMORDNARE NORRBOTTENS LIVSMEDELSSTRATEGI, NÄRA MAT

Innehåll

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	6
1. NORRBOTTEN, POLARJORDBRUKETS LAND	10
2. JORDBRUK, BÄR, RENAR, JAKT OCH FISKE	11
2.1 Jordbruksproduktion och trädgårdsodling	13
2.2 Åkermarken och dess användning	17
2.3 Arbetstillfällena i jordbruket	18
2.4 Jordbrukarnas ålder	19
3. MÅNGSIDIG OCH STARK FÖRÄDLINGSINDUSTRI	22
4. ARBETSTILLFÄLLEN FRÅN JORD TILL BORD	29
5. FÖRSÖRJNINGSFÖRMÅGA AV MAT	33
5.1 Beredskapslager krävs för säkrad matförsörjning	37
6. MARKNADSLÄGE BRANSCH FÖR BRANSCH	42
6.1 Mjök, 215 miljoner	42
6.2 Fisk, 130 miljoner	44
6.3 Renkött, 96 miljoner	47
6.4 Gris, 94 miljoner	48
6.5 Nötkött, 78 miljoner	48
6.6 Vilda bär, 77 miljoner	53
6.7 Viltkött, 60 miljoner	55
6.8 Trädgård och potatis, 59 miljoner	56
6.9 Spannmål, 21 miljoner	57
6.10 Ägg, 12 miljoner	58
6.11 Lammkött, 5 miljoner	59
7. SEX STRATEGISKA MÅL	62
7.1 Ökad lönsam produktion av norrbottensk mat	63
7.2 Ökat värde från produktion av norrbottensk mat	63
7.3 Höjd livsmedelsberedskap i Norrbotten, med produktion som är motståndskraftig mot risker	63

7.4	Kunderna köper mer norrbottnisk mat.....	64
7.5	Produktionen av norrbottnisk mat har en större del i samhällets utveckling och planering.....	64
7.6	Norrbottnisk mat bidrar till att utveckla cirkulär ekonomi.....	65
8.	NÅGRA REFLEKTIONER.....	66
	BEGREPP.....	68
	KÄLLFÖRTECKNING.....	70
	TABELLBILAGA.....	72

Sammanfattning

Norrbottens län är unikt med en betydande jordbruksproduktion på ett så nordligt läge. De stora ytorna skapar också speciella förutsättningar. De gröna näringarna, jordbruk, skog, jakt och fiske, har större betydelse för sysselsättningen i Norrbottens län än i Sverige som helhet. I Norrbottens län arbetar 2,9 procent av de förvärvsarbetande inom de gröna näringarna jämfört med riksgenomsnittet på 1,7 procent. När det gäller jordbruk ligger Norrbottens län som rikssnittet med 1,0 procent av den förvärvsarbetande befolkningen.

Det producerades livsmedelsråvaror för 850 miljoner kronor i Norrbottens län 2023. Värdet har ökat med 130 miljoner på fyra år. Ökningen beror mest på högre priser till följd av oron i världen och kriget i Ukraina. Priserna och produktionsvärdet var som högst 2022 och har sedan fallit tillbaka. Trots högre priser har volymerna minskat för flertalet produkter. Norrbottens län har därför halkat efter i utvecklingen jämfört med Sverige som helhet. Gris, ren, ägg och spannmål är glädjande undantag, de hade högre produktion 2023 än 2019 när den förra kartläggningen gjordes.

Nästan hälften av livsmedelsråvaran i Norrbotten är från vilda bär, ren, vilt och fisk. Bland de traditionella jordbruksprodukterna dominerar mjölk, nötkött och gris. Sett i förhållande till befolkningen är Norrbottens län något underrepresenterat gällande primärproduktion av livsmedel. Norrbotten har 2,4 procent av Sveriges befolkning men svarar för enbart för 1,3 procent av Sveriges produktion av livsmedelsråvaror. Starkast ställning har renköttet där 40 procent av den svenska produktionen kommer från Norrbotten. När det gäller vilda bär kommer uppskattningsvis 14 procent av den svenska produktionen från Norrbotten. Viltkött och fisk ligger också över riksgenomsnittet genom att 9 respektive 5 procent av Sveriges produktion finns i Norrbotten.

Förädling av livsmedel är en styrka i Norrbotten. Förädlingsindustrin är mångsidig och väl utvecklad. Det mesta som produceras i länet, och mer därtill, kan också förädlas i länet. Livsmedelsförädlingen omsätter över 2 miljarder kronor och bedrivs på 155 platser. Trots att förädlingsindustrin hanterar betydligt större mängder råvara än vad som produceras i länet är volymen ofta mindre än konsumtionen. Det visar på en god möjlighet att öka volymen i primärledet men också på ett stort behov att så blir fallet. Självförsörjningsförmågan ligger på 25 procent räknat i energiinnehåll.

”Förädling av livsmedel är en styrka i Norrbotten. Förädlingsindustrin är mångsidig och väl utvecklad.”

Ungefär 375 ton livsmedel eller livsmedelsråvara transporteras in till Norrbottens län varje dag sju dagar i veckan. Den kommande nedläggningen av mejeriet i Luleå kommer göra att volymen ökar. Merparten av all mjölk kommer först att transporteras till ett mejeri utanför länet och sedan tillbaka när den är homogeniserad, pastöriserad och packad.

Livsmedelskedjan sysselsätter nästan 7 000 personer i allt från primärproduktion och förädling till handel, restaurang och storkök. Antalet ökade fram till 2015, minskade några år men har sedan börja öka igen. De flesta nya arbetstillfällena har tillkommit inom restaurang och café. Nästan 2 000 personer jobbar där vilket kan jämföras med 1 400 i primärproduktionen, 800 i förädlingsindustrin, 1 900 i handeln och 800 i offentliga storkök. Därutöver tillkommer många arbetstillfällen indirekt eftersom företagen i livsmedelskedjan köper mycket varor och tjänster lokalt för att hålla igång sin verksamhet. Totalt sett är de en jämn könsfördelning i livsmedelskedjan i Norrbotten. Männen är dock överrepresenterade i primärproduktion och förädling. Kvinnorna är istället överrepresenterade i offentliga storkök, restauranger och i handeln.

Sett över längre tid har livsmedelsproduktionen minskat kraftigt i Norrbotten. Storhetstiden var på 1950-talet. Då brukades tre gånger så mycket åker som idag. Marken användes också mer intensivt. Det producerades till exempel fyra gånger så mycket mjölk och potatis som idag. Det producerades säkerligen mycket mer av annat också men där har det inte gått att få fram data. Att produktionen minskat över tid är ett problem men det visar även på en potential. Det går att producera mer om bara de ekonomiska och sociala förutsättningarna är de rätta.

Jordbrukarnas höga ålder är ett potentiellt problem för jordbruksproduktionens utveckling i framtiden. Andelen pensionärer har ökat kraftigt de senaste åren. Nu är 40 procent av brukarna över 65 år och de brukar en femtedel av åkermarken. Det är i och för sig inget problem att många vill fortsätta länge. Problemet är om de fortsätter på grund av att ingen yngre vill ta över. Man kan också se åldersstrukturen som en stor potential. Det kommer bli många gårdar tillgängliga de närmaste åren.

Sex strategiska mål har fastställts i Norrbottens livsmedelsstrategi för 2022–2030. I handlingsplanen för 2022–2025 specificeras ett antal åtgärder som ska vidtas. Det arbetet pågår men med det är för tidigast för att kunna utvärdera om åtgärderna ger önskad effekt. De förändringar som syns 2023 jämfört med förra rapporten speglar snarare de utmaningar som finns än de effekter som uppnåtts. Man ska också vara medveten om att de flesta av de förändringar som syns är kopplade till faktorer som inte kan påverkas på regional nivå.

De sex målen har starka kopplingar till varandra. De går i korthet ut på att lyfta den norrbottniska maten såväl avseende produktion och konsumtion som i värde och status. Det ska göras genom att skapa robusta värdekedjor som ett

led i den gröna omställningen. Produktionen ska ses som en viktig strategisk fråga som prioriteras av samhället. Ökad kunskap om norrbottnisk produktion, dess mervärden och hälsosamma matval kan sedan leda till ökad efterfrågan på norrbottnisk mat i butiker, på restauranger, vid event och i offentliga kök. Det ger i sin tur högre värde för produkterna, ökad lönsamhet och ökad produktion. Försäljningsmålet påvisar att behovet av ökad produktion är stort. Den nuvarande produktionen täcker bara en fjärdedel av näringsbehovet för en kriskost.

Det finns också stor potential för ökad produktion. Det finns areal som kan utnyttjas mer. Det finns förädlingsindustrier med god kapacitet. Det finns en lokal efterfrågan. Det finns unika produkter som kan utnyttjas i marknadsföring.

De stora utmaningarna för att få ökad produktion av livsmedel ligger inte bara i livsmedelssektorn som sådan utan även i kringliggande faktorer. Det gäller därför att vidga frågan från ökade stöd till allt runt omkring. I Norrbotten finns en stark efterfrågan på arbetskraft i andra sektorer. Det lockar inte bara de yngre som eventuellt skulle kunna ta över gårdarna. Det begränsar också möjligheterna att kunna anställa personal så att brukaren inte själv behöver jobba sju dagar i veckan. Det kan också vara svårt att få till en fungerande familjesituation för yngre familjer där båda vill arbeta inom sina respektive yrken. Det ska dessutom finnas samhällsservice med tillgång till skola, förskola, affärer med mera.

Ett annat problem är att det kan finnas en upparbetad bild av att primärproduktion är olönsam, slitsam och ohipp. Primärproduktionen har varit starkt beroende av politiska beslut under lång tid. I det lobbyarbetet gäller det att ständigt påtala hur dåligt allt är. Risken är nu att det inte bara är politikerna som lyssnat utan även den yngre generationen och att de då söker sig på annat håll.

De båda första punkterna är svåra att göra något åt men bilden av de gröna näringarna kan påverkas genom ett medvetet arbete. Det behövs förebilder som visar att de gröna näringarna har mycket att erbjuda den yngre generationen. Det går att tjäna pengar och arbetet är både kvalificerat och omväxlande.

Det behövs förebilder som visar att de gröna näringarna har mycket att erbjuda den yngre generationen. Det går att tjäna pengar och arbetet är både kvalificerat och omväxlande.

Livsmedelsstrategin med de sex strategiska målen är en viktig del i detta. Ökade kunskaper och högre prioritet i samhällets utveckling ge vara injektion som behövs för att få en ökad efterfrågan av norrbottnisk mat och högre status i att producera den. Det kan i sin tur medföra att lönsamheten ökar och att fler vill satsa i sektorn. Det viktiga i det regionala arbetet är att se den potential som finns och att koncentrera arbetet till sådant som kan påverkas regionalt.

1. Norrbotten, Polarjordbrukets land

Norrbottens län är unikt med en betydande jordbruksproduktion på ett så nordligt läge. De stora ytorna skapar också speciella förutsättningar. De gröna näringarna har större betydelse för sysselsättningen i Norrbottens län än i Sverige som helhet.

Norrbottens län är Sveriges nordligaste och ytmässigt största län. Det täcker nära en fjärdedel av Sveriges totala landareal. Befolkningsmässigt är det dock inte så stort. Det bor 250 000 personer i länet och detta motsvarar 2,4 procent av Sveriges befolkning.

När det gäller sysselsättning är de gröna näringarna med jordbruk, skog, jakt och fiske klart överrepresenterade. I Norrbottens län arbetar 2,9 procent av de förvärvsarbetande inom dessa näringar. Rikssnittet ligger på 1,7 procent. När det gäller jordbruk ligger Norrbottens län som rikssnittet med 1,0 procent av den förvärvsarbetande befolkningen.

Hela Norrbottens län ligger norr om 65 breddgraden och en stor del ligger norr om polcirkeln. Att det överhuvudtaget bedrivs jordbruk på dessa breddgrader är unikt i världen. Det är bara i grannländerna Norge och Finland som något liknande förekommer. Norrbotten har dock något mer odling av exempelvis spannmål och trädgårdsväxter medan produktionen på dessa breddgrader i Norge och Finland är mer inriktad på mjölk och grovfoderbaserad köttproduktion.

”Att det överhuvudtaget bedrivs jordbruk på dessa breddgrader är unikt i världen.”

Norrbottens län består av landskapet Norrbotten och en stor del av Lappland. Denna rapport gäller Norrbottens län. När det relaterades till Norrbotten avses alltså konsekvent länet som beskrivs, inte landskapet.

2. Jordbruk, bär, renar, jakt och fiske

Det producerades livsmedelsråvaror för 850 miljoner kronor i Norrbottens län 2023. Värdet har ökat med 130 miljoner på fyra år. Nästan hälften av livsmedelsråvaran är från vilda bär, ren, vilt och fisk. Bland de traditionella jordbruksprodukterna dominerar mjölk, nötkött och gris.

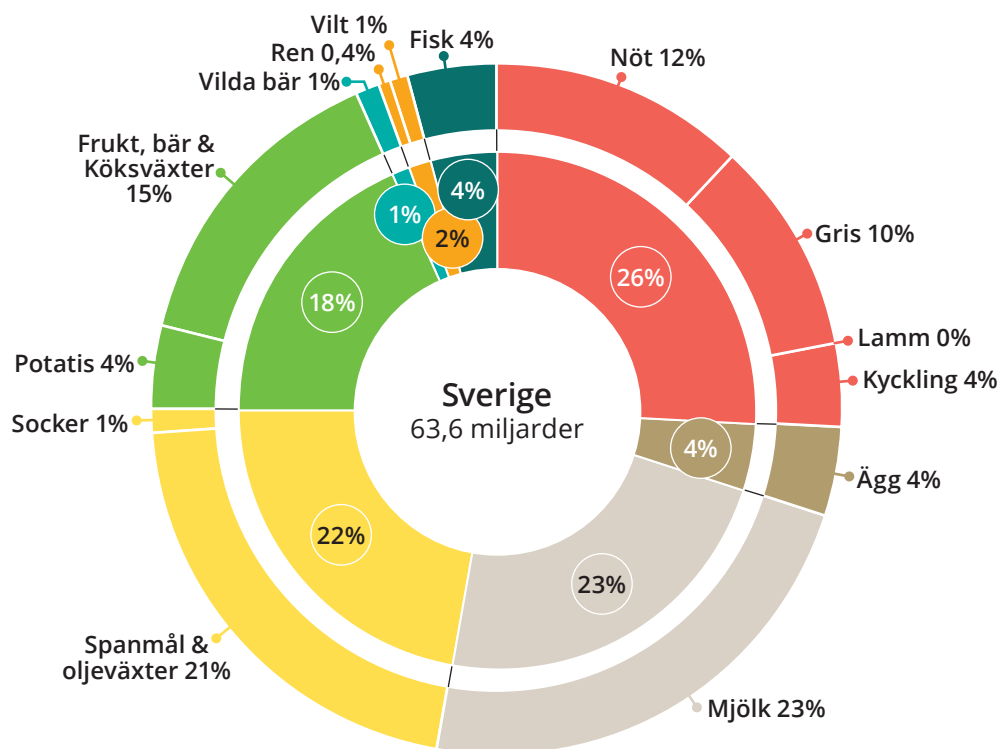
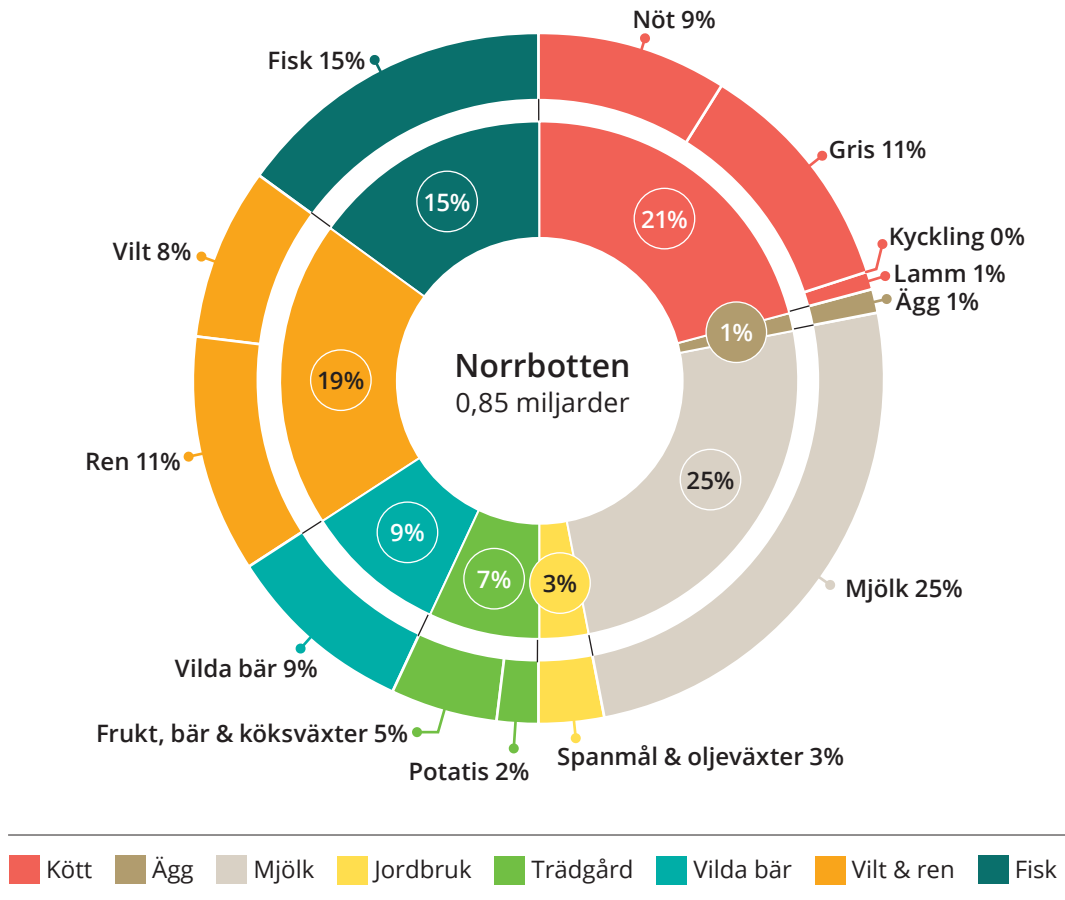
Primärproduktionen av livsmedel står för ett produktionsvärde på 850 miljoner kronor i Norrbottens län. Detta när även vilt, vilda bär och fisk är inräknade. Det motsvarar 1,3 procent av värdet för Sverige som helhet. Allt är då värderat i oförädlat skick.

Värdeandelarna för de livsmedelsråvaror som produceras i Norrbotten visar länets geografiska position ganska tydligt. Nästan hälften av livsmedelsråvaran i Norrbotten är från vilda bär, ren, vilt och fisk. I Sverige som helhet kommer enbart 7 procent från annat än jordbruksmark och växthus.

“Nästan hälften av livsmedelsråvaran i Norrbotten är från vilda bär, ren, vilt och fisk.”

Bland de traditionella jordbruksprodukterna i Norrbotten dominerar mjölk, nötkött och gris. Jordbruksgrödorna spannmål, potatis, oljeväxter med mera står enbart för 5 procent av produktionsvärdet i primärledet. Odling av frukt, bär och köksväxter är större och står för 6 procent av produktionsvärdet.

Figur 1. Branschvis fördelning av producerat råvaruvärde i Norrbotten och Sverige 2023

Källa: Egen sammanställning

Sett i förhållande till befolkningen är Norrbottens län något underrepresenterat gällande primärproduktion av livsmedel. Norrbotten har 2,4 procent av Sveriges befolkning men svarar enbart för 1,3 procent av Sveriges produktion av livsmedelsråvaror. Starkast ställning har renköttet där 40 procent av den svenska produktionen kommer från Norrbotten. Data om de vilda bären är mycket osäkra men uppskattningsvis ligger 14 procent av den svenska produktionen i Norrbotten. Viltkött och fisk ligger också över riksgenomsnittet genom att 9 respektive 5 procent av Sveriges produktion finns i Norrbotten.

”Starkast ställning har renköttet där 40 procent av den svenska produktionen kommer från Norrbotten.”

Samtliga jordbruksprodukter är underrepresenterade i Norrbottens län. Grisproduktionen ligger högst med 1,5 procent av produktionen tätt följt av mjölk och lamm som ligger på 1,4 respektive 1,3 procent av den svenska produktionen. Spannmål, oljeväxter, potatis, frukt och grönt, nötkött, kyckling och ägg har däremot låga andelar. För dessa produkter återfinns mindre än en procent av Sveriges produktion i Norrbotten. Det innebär att produktionen per person är en tredjedel jämfört med Sverige som helhet. Totalt sett sker 0,8 procent av Sveriges jordbruksproduktion i Norrbotten och andelen är minskande. För fem år sedan, år 2019, låg andelen på 0,9 procent, för 10 år sedan låg andelen på 1,0 procent och för 15 år sedan var den 1,1 procent.

2.1 Jordbruksproduktion och trädgårdsodling

Det reala produktionsvärdet av jordbruksråvaror har ökat de senaste fyra åren. Ökningen beror på högre priser till följd av oron i världen och kriget i Ukraina. Priserna och produktionsvärdet var som högst 2022 och har sedan fallit tillbaka. Trots högre priser har volymerna minskat för allt förutom griskött, ägg och spannmål. Norrbottens län har därför halkat efter i utvecklingen jämfört med Sverige som helhet.

Eftersom dataunderlaget är begränsat är det svårt att få fram jämförelser över tid och mellan andra län för hela produktionen av livsmedelsråvaror. Detta skulle vara lättare om analysen begränsas till jordbruk och trädgårdsodling.

De regionala uppföljningarna som LRF har gjort under några år visar att det reala produktionsvärdet haft en svagare utveckling i Norrbotten än i resten av Sverige, se figur 2. Analysen för Norrbotten indikerar att det reala produktionsvärdet i Norrbottens län enbart har ökat med 11 procent sedan 2005 medan det ökat med 55 procent i Sverige som helhet. Uppgifterna från LRF har uppdaterats med nya data i denna beräkning.

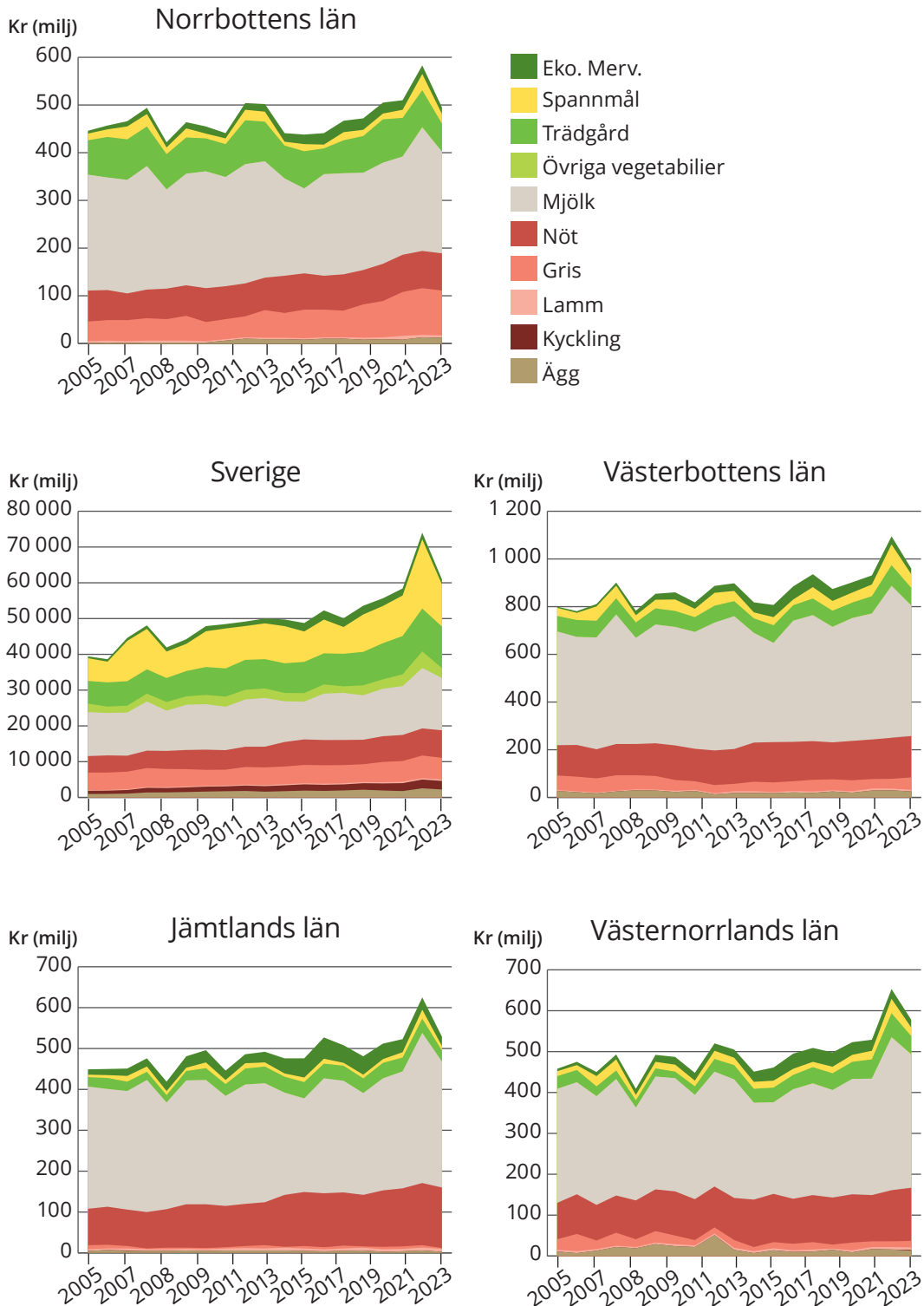
År 2019 gjordes en genomgång av livsmedelsproduktionen i Norrbottens län. Under de fyra år som har gått sedan dess har det reala produktionsvärdet ökat med 25 miljoner kronor i Norrbotten. Grisproduktionen står för den största ökningen, motsvarande 24 miljoner. Mjolk, spannmål, nötkött och ägg har också ökat i realt värde sedan 2019. Trädgårdsväxterna har däremot tappat 18 miljoner i realt produktionsvärde sedan 2019. Mervärdet för ekologiska produkter har också minskat. Det är främst mjölk och spannmål som minskat i ekologiska mervärden och det genom en kombination av minskad ekologisk produktion och lägre merpris för de ekologiska produkterna.

De senaste åren har varit turbulenta med kraftiga prissvängningar till följd av kriget i Ukraina. De höga topparna i realt produktionsvärde som återfinns 2022 i hela Sverige beror på höga priser på såväl jordbruksprodukter som på produktionsmedel. 2023 har priserna fallit tillbaka men inte riktigt till den nivå som var tidigare. Inflationen tog också fart i och med att priserna steg för väldigt många produkter. Det är därför en större skillnad än tidigare i reala och nominella värden.

Jämförs 2023 med ett genomsnitt för åren 2010–2015 har griskött, ägg, lammkött, spannmål och nötkött ökat i realt produktionsvärde medan trädgård och mjölk har minskat. Mervärdet för den ekologiska produktionen har också gått ner. Totalt sett har det reala produktionsvärdet för jordbruks- och trädgårdsprodukterna ökat med 5,8 procent jämfört med genomsnittet för åren 2010–2015. Ökningen är dock helt beroende av högre pris. Räknat i volym har allt minskat förutom griskött och ägg. Skörden av potatis var till exempel hälften mot genomsnittet för 2010–2015 vilket i sin tur beror på att arealen mer än halverats.

”Räknat i volym har allt minskat förutom griskött och ägg.”

Figur 2. Realt produktionsvärde i Norrbottens län 2005–2023 jämfört med Sverige och närliggande län (milj. kr i 2023 års penningvärde)

Källa: Uppdaterade data från LRFs regionrapporter 2023.

Norrbotten har ett jordbruk som är mycket olikt Sverige som helhet. En stor skillnad mellan Norrbotten och övriga delar av Sverige är att mjölk och nötkött är så dominerande för jordbruket i Norrbotten. Två tredjedelar eller 66 procent av produktionsvärdet från det traditionella jordbruket i Norrbotten kommer från mjölk och nötkött. I resten av Sverige står dessa branscher för 45 procent av produktionsvärdet. I de närliggande länen, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland är dock dominansen av mjölk och nötkött ännu högre än i Norrbotten. Där handlar det om att 80 – 90 procent av produktionsvärdet från det traditionella jordbruket kommer från mjölk och nötkött. Det som skiljer Norrbotten från andra nordliga län är att potatis, gris och ägg också är viktiga i Norrbotten.

”En stor skillnad mellan Norrbotten och övriga delar av Sverige är att mjölk och nötkött är så dominerande för jordbruket i Norrbotten.”

Utvecklingen av produktionsvärdet är intressant eftersom den visar hur mycket pengar som näringen genererar. Det är därmed ett bra mått på betydelsen för regionen och för möjligheten att ge människor en försörjning. Det kan dock vara svårt att tolka vad som ligger bakom utvecklingen eftersom förändringen av värde både kan bero på ändrat pris och på ändrad volym.

Räknat i volym är det enbart ägg och griskött som ökat i volym sedan 2005. Lammköttet har bara små ändringar i volym men produktionen av spannmål, potatis, mjölk och nötkött har minskat ganska tydligt. Priserna har däremot ökat realt sedan 2005 för samtliga produkter som redovisas i tabell 1. Den värdeökningen som visats ovan är alltså till stor del en effekt av högre pris.

Tabell 1. Producerad volym av några jordbruksprodukter i Norrbotten, 1 000 ton

Matslag	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Spannmål	11	11	5	7	8	10	8
Potatis	9,8	9,5	5,5	6,8	6,1	5,0	4,3
Mjölk	63	53	52	44	42	42	41
Nötkött	1,9	1,7	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4
Griskött	2,3	2,8	2,4	3,3	4,0	3,9	3,8
Lammkött	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Ägg	0,1	0,1	0,5	0,6	0,5	0,7	0,6

Källa: Uppdaterade data från LRFs regionrapport 2023.

2.2 Åkermarken och dess användning

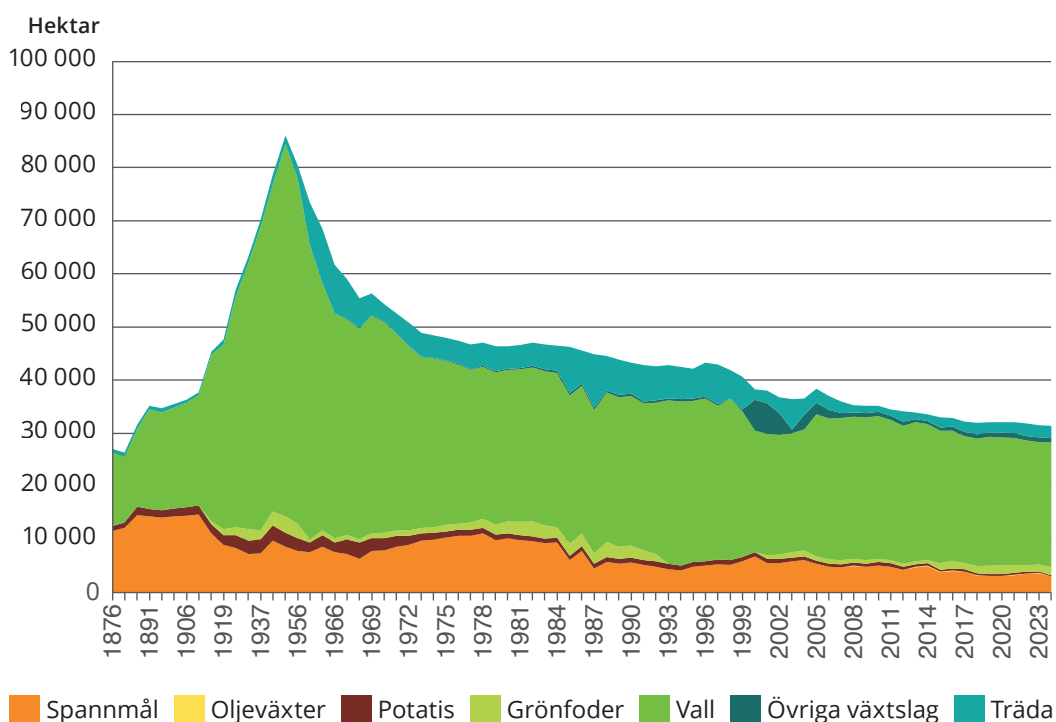
Åkermarken minskar i snabb takt. Som mest odlades 86 000 hektar i Norrbottens län. Nu är bara en tredjedel kvar och nedgången fortsätter. De senaste åren har 0,5 procent av arealen fallit bort varje år. Det är betydligt snabbare än i Sverige som helhet. I Norrbotten används åkermarken numera nästan enbart till att producera gräs som foder och det behövs inte så stor areal till de djur som finns. Den snabba nedläggningen av åker speglar en stor potential till ökad produktion som för tillfället inte tas tillvara.

”Den snabba nedläggningen av åker speglar en stor potential till ökad produktion som för tillfället inte tas tillvara.”

Utvecklingen för jordbruket i Norrbotten kan beskrivas genom att titta på åkermarken och dess användning. Det framgår då att odlingen ökade kraftigt under slutet av 1800-talet och under första halvan av 1900-talet. Toppen nåddes 1951 med 86 000 hektar åker. Därefter har arealen minskat till dagens 31 000 hektar. 500 hektar åker har försvunnit på fyra år mellan 2019 och 2023. Det är 0,5 procent av arealen per år vilket är betydligt högre än i Sverige som helhet. Enligt Jordbruksverkets preliminära data har ytterligare 200 hektar fallit bort 2024.

Något annat som är slående är att odlingen hela tiden har dominerats av vall. Idag ligger tre fjärdedelar av åkern i vall, på drygt en tiondel odlas spannmål och den återstående delen domineras av träda. Fram till mitten av 1900-talet odlades mycket potatis men sedan dess har odlingen minskat i snabb takt.

Figur 3. Åkermarkens användning i Norrbotten 1876–2024, 1 000 ha

Källa: Data från Jordbruksverket.

En stor del av den areal som ligger som vall används idag relativt extensivt. För att få fullt kompensationsstöd skall företaget ha en djurtäthet på minst 0,65 djurenheter per hektar grovfoderareal. Nu ligger genomsnittet på 0,43 de/ha. Det är dock fullt möjligt att ligga högre. Grovt räknat krävs 3 till 4 ton torrsbstans grovfoder per djurenhet vid en grovfoderbaserad produktion. Detta ligger i nivå med hektarskördarna för vall i Norrbotten enligt de officiella skördeuppskattningarna. Det skulle alltså vara fullt möjligt att ligga på en djurtäthet på 1, det vill säga med en djurenhet per hektar. En djurenhet motsvarar ett vuxet nötkreatur eller ungefär 2 ungdjur eller 5 tackor med lamm. Grisar och höns ingår inte i dessa djurenheter.

De stora arealerna vall är en outnyttjad potential i Norrbotten. Det skulle gå att ha samma mängd djur på halva arealen vilket skulle frigöra 12 000 hektar till annan användning. Djurtätheten skulle då vara 0,82 de/ha. Omvänt kan man säga att det skulle gå att fördubbla djurhållningen utan att behöva ta mer mark i anspråk. Visst finns det många praktiska problem med detta. Den viktiga slutsatsen är dock att det inte är arealen som är begränsande för produktionsvolymen av mjölk, nötkött, lamm, spannmål, potatis eller annat i Norrbotten. Lokalt kan arealen vara begränsande men inte generellt.

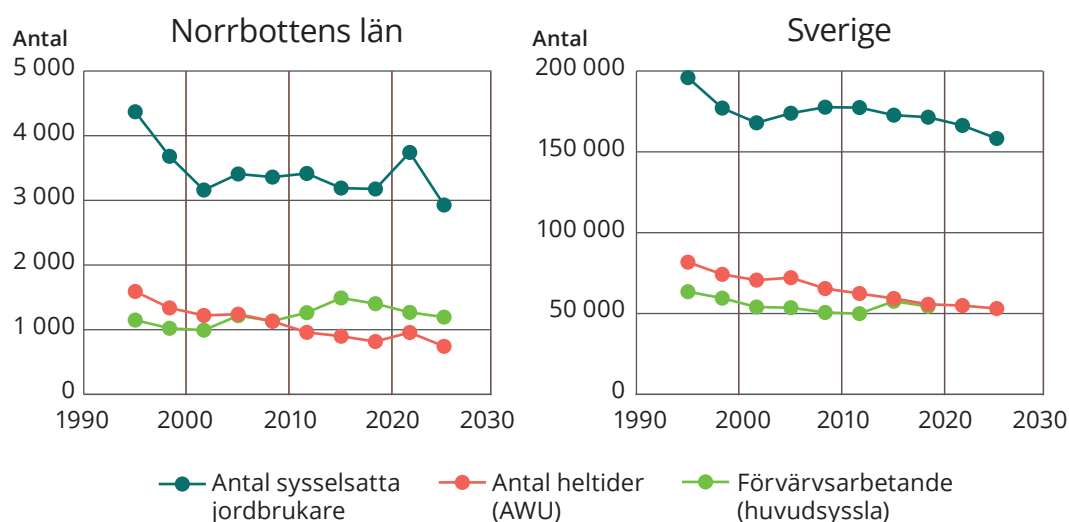
Utvecklingen har dock gått åt andra hållet de senaste åren. 2015 var djurtätheten 0,47 de/ha räknat med nu gällande djurenheter. Nedgången i djurtäthet beror på att antalet djur har minskat snabbare än arealen med vall.

2.3 Arbetstillfällena i jordbruket

Nästintill tretusen personer arbetar i jordbruket i Norrbottens län men många har även annan sysselsättning. Nästan hälften är kvinnor men bland dem som har jordbruket som huvudsyssla är bara en fjärdedel kvinnor. Antalet sysselsatta minskar år från år i takt med att arbetet mekaniseras. Bibehållet antal sysselsatta skulle kunna medföra ökad produktion.

Många har även annan sysselsättning. Räknas arbetsinsatsen om till heltidsarbeten minskar antalet till 740 arbetstillfällen på heltid. Uppgifterna kommer från jordbruksstatistiken och avser enbart jordbruk och trädgårdsodling. Det tillkommer därför ett antal personer som arbetar med fiske, fiskodling, jakt och plockning av vilda bär. Statistiken tas fram vart tredje år.

Arbetstiden i jordbruket minskar över tid. Mellan 1997 och 2023 har antalet sysselsatta minskat med 33 procent. När arbetstiden räknas om till heltid blir nedgången kraftigare. Den arbetade tiden har mer än halverats under dessa 26 år. Varje person jobbade alltså färre timmar 2023 än 1997. Den genomsnittliga arbetstiden år 2023 låg på 450 timmar per år vilket motsvarar ungefär en kvartstid.

Figur 4. Antal arbetstillfällen i jordbruket 1997–2023

Källa: Data från Jordbruksverket och SCB.

SCB tar också fram arbetsmarknadsstatistik. De kodar alla förvärvsarbetande personer efter deras huvudsakliga syssla. Med detta sätt att räkna var det 1 195 personer som hade sin huvudsyssla i jordbruket i Norrbottens län år 2022. En fjärdedel av dessa var kvinnor.

Den nedåtgående trenden i arbetad tid per person har också ett genomslag i att något färre personer har jordbruket som huvudsyssla över tiden. Det syns tydligt från 2013 och framåt men döljs tidigare i diagrammen genom att definitionerna på de olika branscherna ändrades 2013. Ändringen gav ett hack uppåt i kurvan genom att något fler personer klassades med jordbruk som huvudsyssla än med den tidigare definitionen. Det finns också andra skillnader t.ex. att sidoverksamheter till jordbruket i högre grad räknas in som jordbruk i SCB:s statistik än i Jordbruksverkets motsvarande statistik.

Jordbruket har ungefär samma betydelse för sysselsättningen i Norrbotten som i Sverige som helhet. Det är 1,0 procent av de förvärvsarbetande i Norrbotten som har sin huvudsyssla i jordbruket, vilket är i nivå med genomsnittet i Sverige.

”1,0 procent av de förvärvsarbetande i Norrbotten har sin huvudsyssla i jordbruket.”

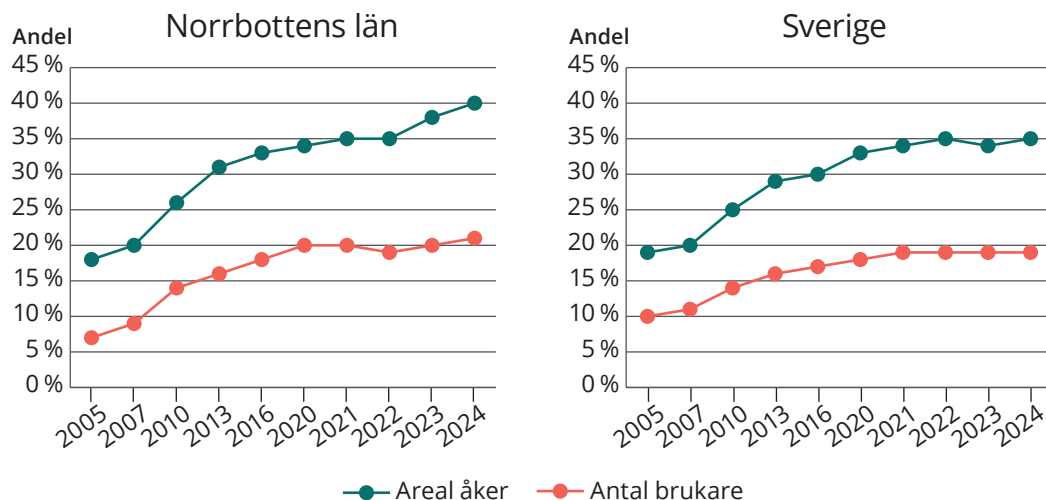
2.4 Jordbrukarnas ålder

Jordbrukarnas ålder har ökat kraftigt de senaste åren. Nu är 40 procent av brukarna över 65 år och de brukar en femtedel av åkermarken. Det är inget problem att många vill fortsätta länge. Problemet är om de fortsätter på grund av att ingen yngre vill ta över. Man kan också se åldersstrukturen som en stor potential. Det kommer bli många gårdar tillgängliga de närmaste åren.

Jordbrukarnas höga ålder är ett potentiellt problem för jordbruksproduktionens utveckling i framtiden. För tjugo år sedan (2005) var 18 procent av jordbrukarna i Norrbotten 65 år eller mer. De brukade då 7 procent av åkermarken. Nu är 40 procent av brukarna 65 år eller mer och de brukar 21 procent av åkermarken. Det är egentligen inget problem att många vill fortsätta som jordbrukare även som pensionärer. Problemet är om de fortsätter på grund av att ingen yngre vill ta över. I så fall kan det bli ett stort produktionsbortfall de närmaste åren. Det går ju inte att hålla på hur länge som helst.

Problemet är inte unikt för Norrbotten. Läget är nästan detsamma i hela Sverige. Statistiken är dock ganska osäker. Det är inte ovanligt att den äldre generationen står kvar som brukare även om det finns en yngre person som står för huvuddelen av arbetsinsatsen. Det går heller inte se i statistiken hur marken brukas. Sannolikt står de äldre brukarna för en lägre del av produktionen än av åkermarken.

Figur 5. Andel brukare över 64 år och deras andel av åken 2005–2024

Källa: Data från Jordbruksverket.

Höga fastighetsvärden framhävs ofta som ett stort problem för generationsskiftena. Höga fastighetsvärden indikerar dock att lönsamheten är god så det är egentligen ett gott tecken för framtiden. Det är ett större problem om det finns en ovilja från de yngre att ta över jordbruken. En sådan ovilja att ta över kan orsakas av en god arbetsmarknad med hög lön i andra sektorer. Det kan också orsakas av svårigheter att få ett fungerande familjeliv med arbete åt båda makarna, skola, förskola och fritidsaktivitet åt barnen med mera. Det kan också vara så att det finns en sedan länge upparbetad bild av att arbete i primärproduktionen är olönsamt och slitsamt. Primärproduktionen har varit starkt beroende av politiska beslut under lång tid. I det lobbyarbetet gäller det att ständigt påtala hur dåligt allt är. Risken är nu att det inte bara är politikerna som blivit övertygade utan även den yngre generationen och att de då söker sig på annat håll. Ett stort problem är också att det för unga jordbrukare är svårt att banklån och att dessa lån har dåliga villkor med höga räntor och hög amortering. Bankerna ser inte jordbruksnäringen som lönsam.

3. Mångsidig och stark förädlingsindustri

Norrbottens län utmärker sig lite genom att ha en mångsidig och väl utvecklad förädlingsindustri. Det mesta som produceras i länet och mer därtill kan också förädlas i länet. Livsmedelsförädlingen sysselsätter ungefär 800 personer och omsätter över 2 miljarder kronor fördelat på 155 arbetsställen. Den kommande nedläggningen av mejeriet i Luleå försämrar läget men Norrmejerier får ändå sägas ha fortsatt koppling till Norrbotten.

Enligt data från SCB:s företagsregister finns 155 arbetsställen i livsmedelsindustrin i Norrbotten. Detta är 3,0 procent av alla i Sverige. Länets livsmedelsindustrier sysselsätter ungefär 800 personer och omsätter över 2 miljarder kronor. Uppgifterna om sysselsatta och omsättning avser 2023 och är beräknade med data från SCB:s företagsregister kombinerat med data från årsredovisningarna för de större företagen. Uppgiften är dock osäker. Flera företag har även produktionsanläggningar utanför länet. Omsättningen har då proportionerats efter antalet anställda i de olika anläggningarna.

Motsvarande data har inte tagits fram för övriga delar av Sverige. Jämförbara data i andra delar av landet finns bara fram till 2021. Då fanns det 159 arbetsställen i Norrbotten med 774 anställda och ett produktionsvärde på 193 miljarder kronor. Förädlingsvärdet låg på 493 miljoner kronor. Observera här att SCB:s uppgifter för 2021 avser antal anställda. Beräkningen av antalet sysselsatta 2023 inkluderar även egenföretagare.

”Livsmedelsindustrin i Norrbotten är överrepresenterad gällande antal arbetsställen men underrepresenterad gällande antal anställda och produktionsvärde.”

Jämförs Norrbotten med Sverige som helhet framgår det att livsmedelsindustrin i Norrbotten är överrepresenterad gällande antal arbetsställen men underrepresenterad gällande antal anställda och produktionsvärde. I Norrbotten finns 2,4 procent av Sveriges befolkning, 3,9 procent av livsmedelsindustrierna men det är bara 1 procent av produktionen som sker i Norrbotten. Det finns alltså många små anläggningar i Norrbotten.

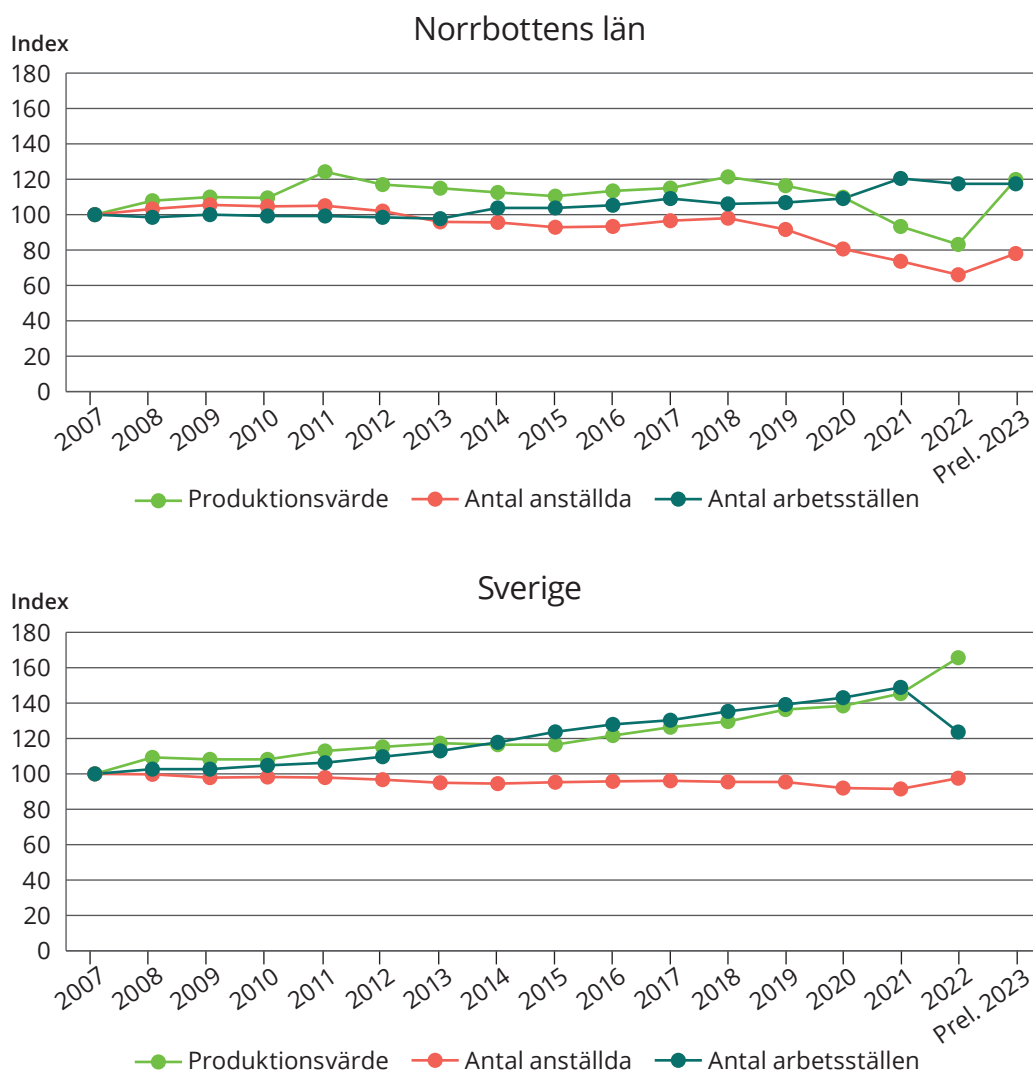
Tabell 2. Livsmedelsindustri i Norrbotten och några jämförbara län 2021

Nyckeltal	Norrbotten	Sverige	Andel	Västerbotten	Jämtland	Västernorrland	Kronoberg
Antal arbetsställen	159	5 512	3,9 %	180	152	140	100
Antal anställda	774	48 453	1,6 %	882	428	431	649
Produktionsvärde, mnkr	2 180	193 254	1,1 %	2 951	893	1 211	1 901
Förädlingsvärde, mnkr	493	47 011	1,0 %	582	255	279	488

Källa: SCB.

Utvecklingen har varit relativt god för livsmedelsindustrin i Norrbotten fram till 2018. Därefter har kurvorna börjat peka nedåt. De preliminära beräkningarna för 2023 indikerar dock att utvecklingen vänt upp igen 2023. Antalet arbetsställen har ökat men antalet sysselsatta och produktionsvärdet har minskat med en tredjedel mellan 2018 och 2022. Det är en utveckling som skiljer sig från övriga delar av Sverige där antalet anställda varit konstant medan produktionsvärdet stigit rejält.

Branden i Polarbröds fabrik i Älvsbyn 2020 är en bidragande orsak till nedgången under 2020 och 2021. I övrigt är det oklart vad nedgången beror på. Data för 2022 är dock inte fullt jämförbara med tidigare år eftersom SCB har ändrat i dataunderlaget. Minskningen av antalet arbetsställen i Sverige och Norrbotten mellan 2021 och 2022 beror t.ex. till stor del på en effektivare rensning av data från företag utan verksamhet. När det gäller antal anställda och produktionsvärde indikerar SCB:s data en kraftig minskning i Norrbotten men väl så stor ökning i Västerbotten. Det kan då ifrågasättas om inte någon eller några produktionsanläggningar hamnat i fel län i SCB:s nya datasett för 2022 för de företag som är verksamma i båda länen. Misstanken stärks av att de beräknade uppgifterna för 2023 indikerar att produktionen fanns kvar i Norrbotten.

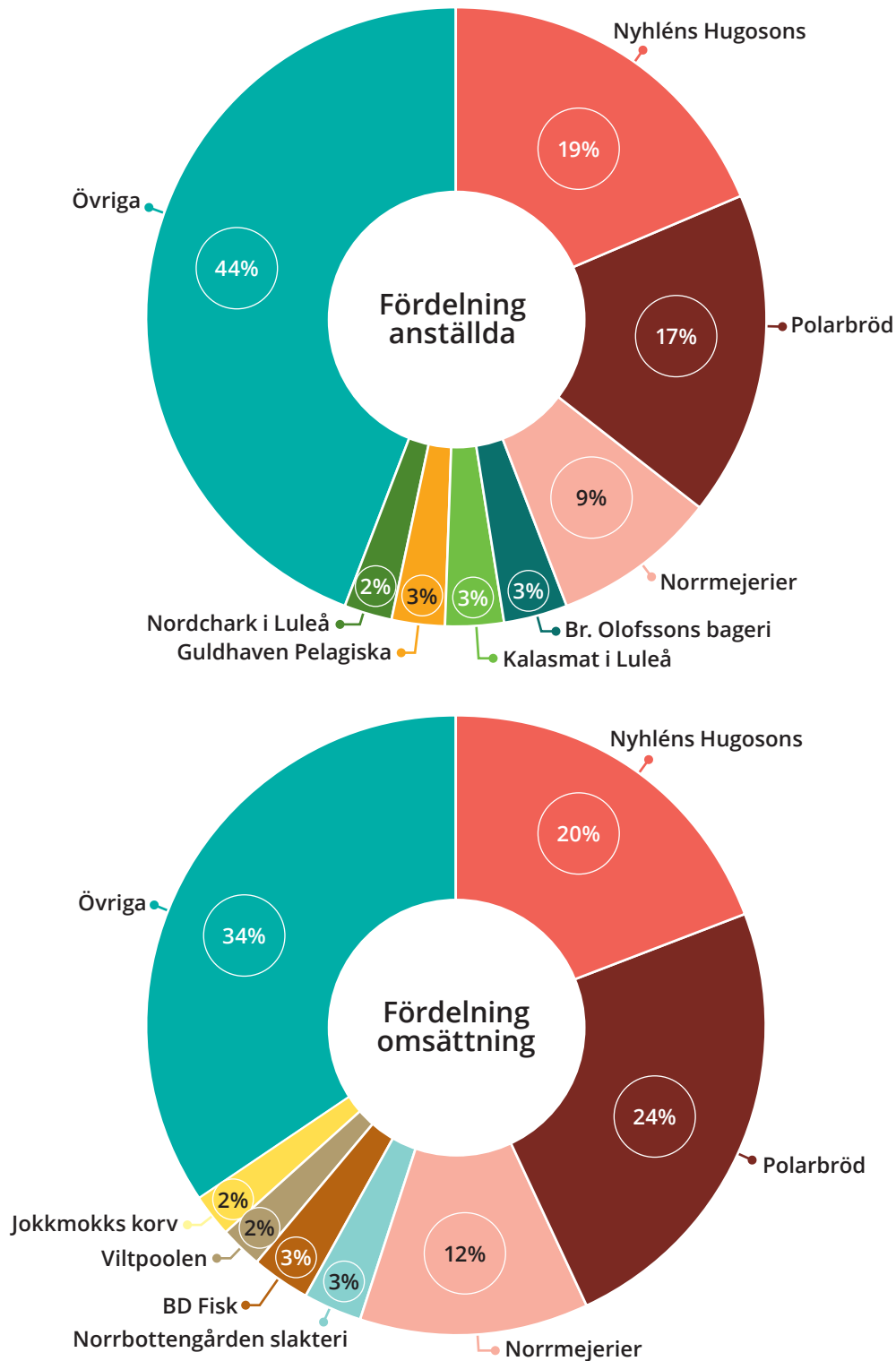
Figur 6. Utvecklingen för livsmedelsindustrin i Norrbotten och Sverige

Källa: 2007–2022 är data från SCB. 2023 är egen sammanställning.

Den kartläggning av förädlingsföretag som finns i Norrbotten visar det att det finns 155 produktionsanläggningar som sammanlagt omsätter 2,8 miljarder kronor och sysselsätter 820 personer. Uppgifterna om antalet anläggningar kommer från SCB:s företagsregister. Omsättning och antal sysselsatta har beräknats med ledning av de storleksgrupper som finns i SCB:s data kombinerat med data som hämtats från bokslut och då främst via UCs webbtjänst "allabolag".

Tre företag, Nyhléns Hugossons, Norrmejerier och Polarbröd är klart större än övriga. Dessa tre företag står för drygt halva omsättningen och knappt hälften av de sysselsatta i livsmedelsindustrin. Uppgifterna gällande omsättningen är lite osäkra eftersom företagen är så pass stora att de har verksamhet i flera län. Antalet anställda i de olika anläggningarna har hämtats från årsredovisning eller hållbarhetsredovisning för respektive företag. Omsättningen i hela företaget har sedan proportionerats per län efter antalet anställda i de olika anläggningarna.

Figur 7. De största företagens betydelse för förädlingsindustrin i Norrbotten 2023

Källa: Sammanställning av data från SCB, Allabolag och årsbokslut.

När företagen grupperas efter bransch istället för storlek framkommer en bild som skiljer sig en hel del från den som beskrev produktionen av livsmedelsråvara. Kött och chark är störst inom förädling. Det finns 32 anläggningar i Norrbotten. De omsätter 1,1 miljarder kronor och sysselsätter drygt 300 personer. Mer än hälften av företagen är inriktade på ren och vilt men de största företagen är inriktade på förädlingen av kött från lantbruksdjur.

Bagerierna står också för en stor verksamhet. Polarbröd är giganten men det finns ytterligare 38 bagerier. Några är enpersonsföretag på hobbynivå men det finns även bagerier med över 20 anställda. Mejerisektorn domineras av Norrmejerier men det finns även en handfull små gårdsmejerier.

Tillverkningen av drycker sticker ut genom att det finns ett stort antal företag med småskalig produktion. Femton av företagen är bryggerier med inriktning på öl och maltdrycker. Tolv är inriktade på starksprit. För närvarande är omfattningen begränsad i termer av omsättning och sysselsättning men en tredjedel av företagen (8 st) är så nystartade att det ännu inte går att säga hur stor verksamheten kommer att bli.

”Tillverkningen av drycker sticker ut genom att det finns ett stort antal företag med småskalig produktion.”

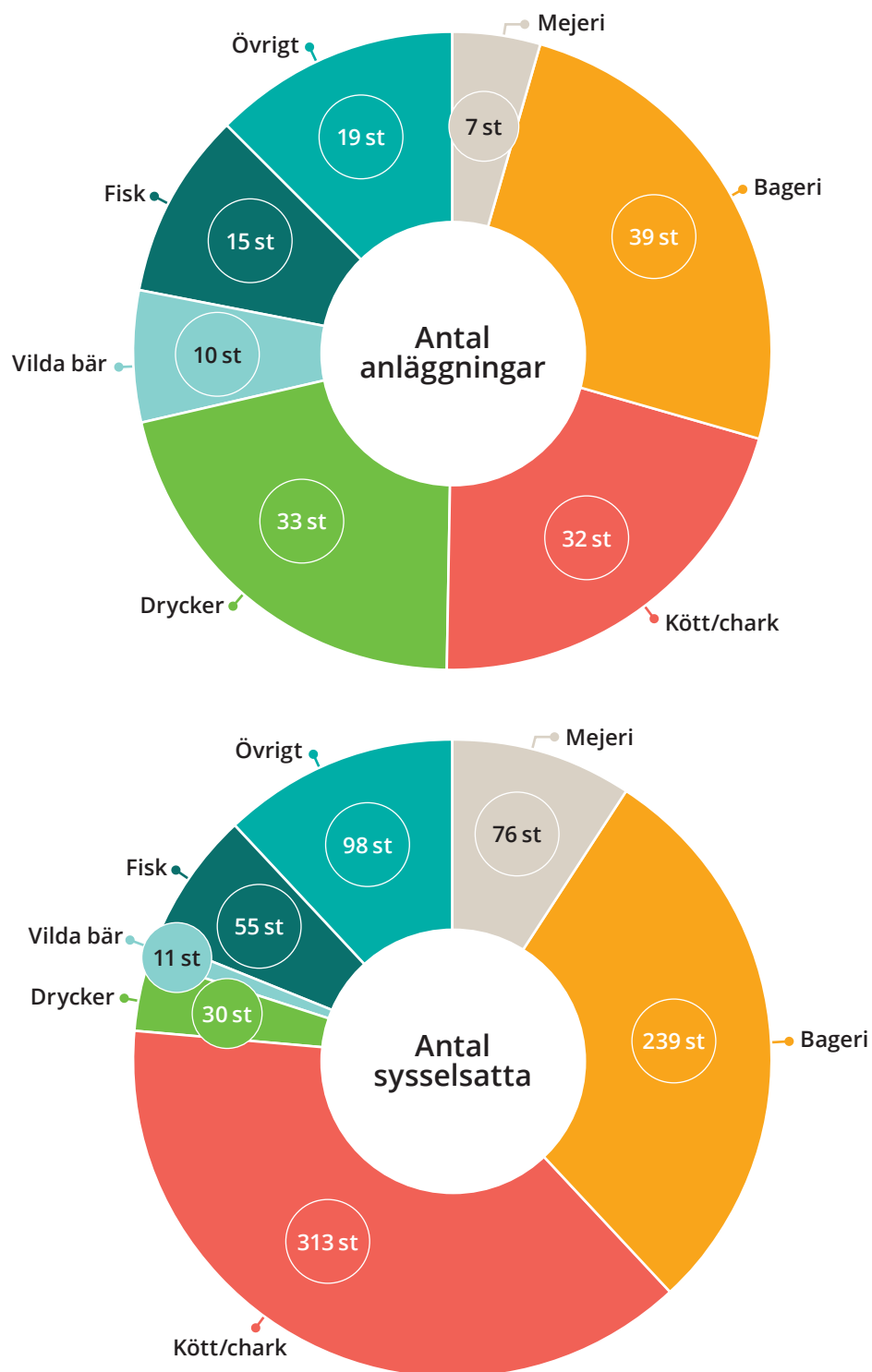
Förädlingsindustrin av fisk är också viktig. Det finns 15 anläggningar där man har som huvudverksamhet att handla med och förädla fisk. De omsätter 170 miljoner kronor och sysselsätter 55 personer i Norrbotten. Ytterligare ett tiotal företag har förädling av fisk som en del i verksamheten t.ex. kombinerat med fiske.

De vilda bären är huvudverksamhet för tio företag men de sysselsätter ganska få personer och har låg omsättning. I den förra rapporten drog Polarica AB upp omsättningen men de klassar sig numera som grossister istället för som förädlingsföretag.

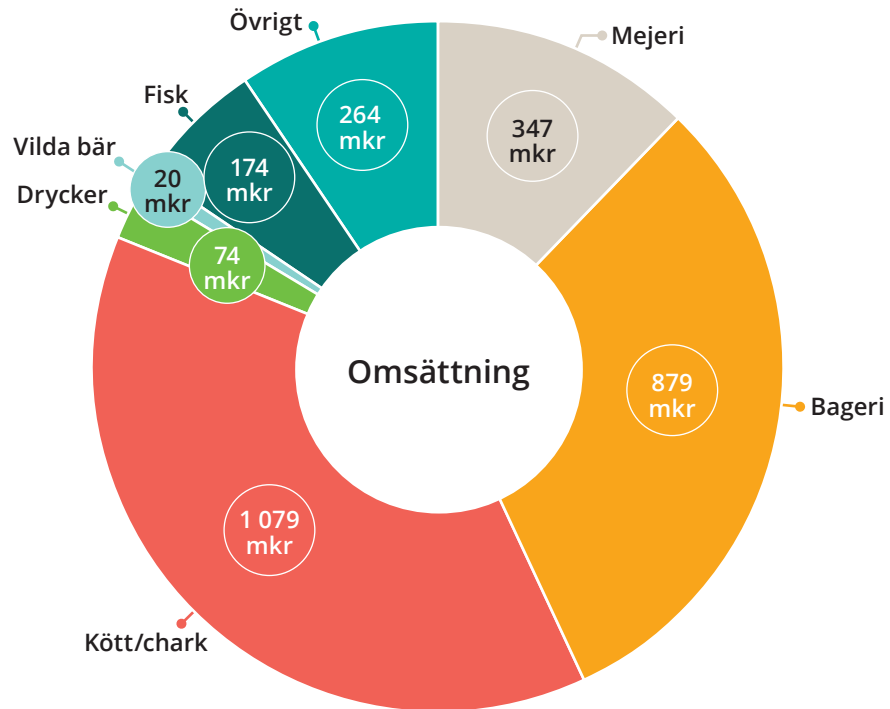
Det finns också 19 företag med annan inriktning. Sex av dessa tillverkar färdigmat eller halvfabrikat, två förädlar potatis, två tillverkar senap, ett rostar kaffe och några tillverkar konfektyr.

Redovisningen i figur 8 och 9 avser enbart företag som har livsmedelsförädlingen som sin huvudverksamhet. Det finns ytterligare ett 60-tal företag som anger att de har viss förädling även om det inte är huvudverksamhet. Det finns även ett mörkertal med småskalig förädling som kopplas till primärproduktion utan att företagaren har anmält förädlingsverksamheten i företagets SNI-kod. De missas helt i denna sammanställning.

Figur 8. Antal anläggningar och antal sysselsatta i förädlingsindustrin i Norrbottens län

Källa: Sammanställning av data från SCB, Allabolag och årsbokslut. Data avser 2023/2024.

Figur 9. Omsättning i förädlingsindustrin i Norrbottens län 2023 (milj. kr)

Källa: Sammanställning av data från SCB, Allabolag och årsbokslut.

4. Arbetstillfällena från jord till bord

Livsmedelskedjan sysselsätter nästan 7 000 personer i allt från primärproduktion och förädling till handel, restaurang och storkök. Antalet ökade fram till 2015, minskade några år men har sedan börjat öka igen. De flesta nya arbetstillfällena har tillkommit inom restaurang och café. Råvaruproduktionen hade som flest sysselsatta 2013, därefter har det varit en svag minskning år från år.

Genom att sammanställa data från flera olika källor har det gått att få fram en beräkning av antalet arbetstillfällen i hela livsmedelskedjan i Norrbottens län. Uppgifterna är osäkra men de indikerar att nästan 7 000 personer är sysselsatta i livsmedelskedjan, från primärproduktion och förädling till handel, restaurang och storkök. Därutöver tillkommer många arbetstillfällen indirekt eftersom företagen i livsmedelskedjan köper mycket varor och tjänster lokalt för att hålla igång sin verksamhet. Några exempel är byggnadsarbete, maskinreparationer, veterinärtjänster, kompetensutveckling och administrativa tjänster. Det krävs också återförsäljare och logistik kring inköp av maskiner, byggmaterial, drivmedel, el, växtnäring, förpackningar och andra produktionsmedel även om varorna i sig ofta köps in utanför länet.

Livsmedelskedjan i sig består av 1 400 personer som producerar råvaror genom jordbruk, trädgårdsodling, fiske och renskötsel. 800 personer förädlar råvarorna till livsmedel. 1 900 personer distribuerar livsmedlen till konsumenterna genom arbete i handeln. Den allra största gruppen, 2 800 personer, är dock sysselsatta med att tillreda livsmedel och att servera dem som färdig mat. Nästan 2 000 personer jobbar med detta på restauranger och caféer. Närmare 800 personer gör motsvarande arbete i offentliga storkök som förser förskolor, skolor, sjukhus och äldreboende med mat.

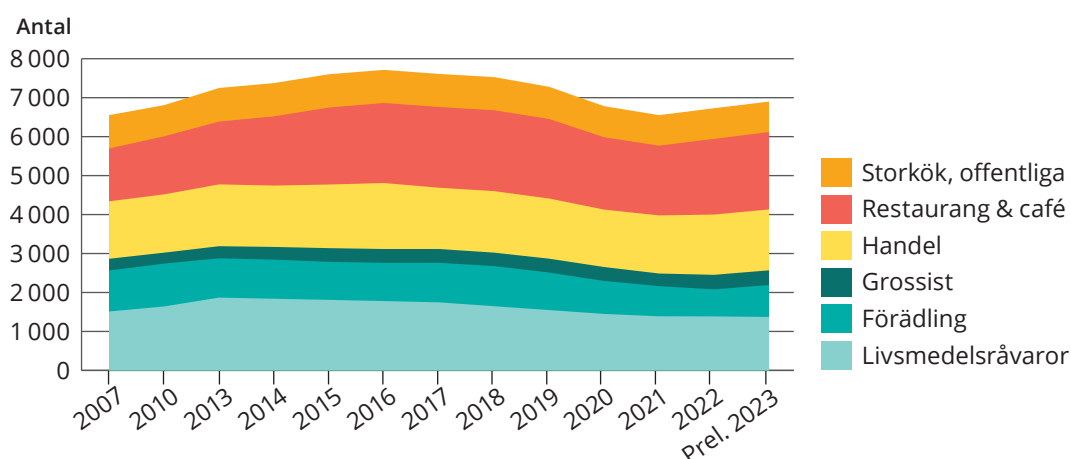
Beräkningen som har kunnat genomföras för åren 2007 till 2023 visar att antalet som arbetar i livsmedelskedjan ökade fram till 2015, minskade till 2021 för att sedan åter börja öka. Uppgifterna för 2023 är preliminära och beräknade med lite annat underlag än övriga men de indikerar att antalet sysselsatta var något högre 2023 än 2007. Det är även en omfördelning mellan de olika leden i kedjan.

De flesta nya arbetstillfällena har tillkommit inom restaurang och café. Antalet minskade under pandemin 2020 och 2021 men har sedan ökat igen. Antalet sysselsatta i handeln har också ökat.

”De flesta nya arbetstillfällena har tillkommit inom restaurang och café.”

Råvaruproduktionen hade som flest sysselsatta 2013, därefter har det varit en svag minskning år från år. Förädlingsledet toppade 2010 och har tappat en fjärdedel av antalet sysselsatta sedan dess. Den kraftiga nedgången 2022 kan dock bero på felaktigheter i dataunderlaget, se avsnitt 3.

Figur 10. Antal sysselsatta i livsmedelskedjan i Norrbottens län, 2007–2023

Källa: Egen sammanställning baserad på officiell statistik och årsredovisningar.

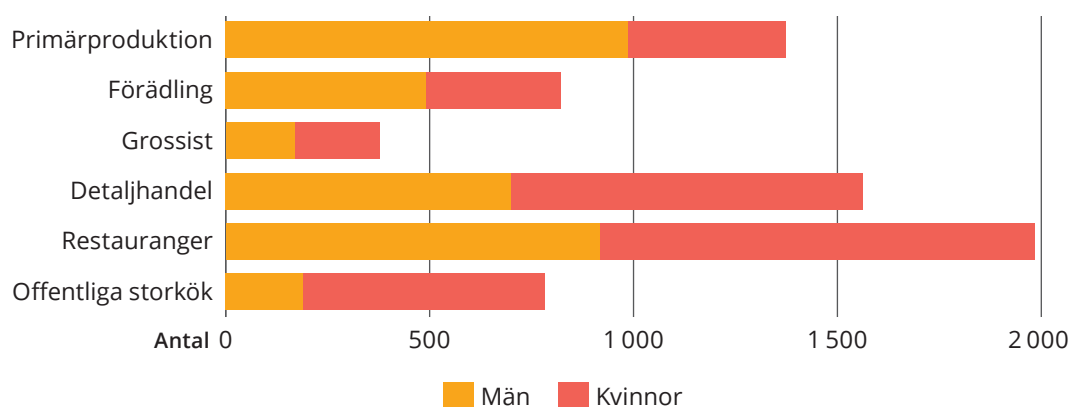
Beräkningen baseras på hur många som arbetar i livsmedelskedjan i Norrbottens län. Det betyder inte att dessa personer räcker för att försörja konsumenterna i Norrbotten med mat. En stor del av den mat som konsumeras i Norrbotten har både producerats och förädlats i andra delar av Sverige eller i andra länder och då krävt arbetskraft där. Samtidigt har en del av råvarorna som produceras och förädlas i Norrbotten sålts utanför länet och därmed skapat sysselsättning utan koppling till konsumtion i länet. Inköpen av livsmedel och livsmedelsråvara till Norrbotten är dock betydligt större än försäljningen från länet.

Totalt sett är de en jämn könsfördelning i livsmedelskedjan i Norrbotten. Männerna är dock överrepresenterade i primärproduktion och förädling. Kvinnorna är istället överrepresenterade i offentliga storkök, restauranger och i handeln. Könsfördelningen gällande handel och storkök är lite osäker.

”Männen är överrepresenterade i primärproduktion och förädling. Kvinnorna är istället överrepresenterade i offentliga storkök, restauranger och i handeln.”

När det gäller handel avser andelen alla typer av grossister och detaljhandlare, inte bara livsmedel. När det gäller storkök avser könsfördelningen alla kommun och region anställda, inte bara kökspersonalen.

Figur 11. Antal sysselsatta i livsmedelskedjan med uppdelning efter kön 2023

Källa: Egen sammanställning baserad på officiell statistik och årsredovisningar.

5. Försörjningsförmåga av mat

Förädlingsindustrin hanterar betydligt större mängder råvara än vad som produceras i länet. Ändå är ofta volymen mindre än konsumtionen. Detta visar på en god möjlighet att öka volymen i primärledet men också ett stort behov av att så blir fallet. Självförsörjningsförmågan ligger på 25 procent räknat i energiinnehåll. Ungefär 375 ton livsmedel eller livsmedelsråvara transporteras in till Norrbottens län varje dag sju dagar i veckan. Merparten av denna volym skulle även behövas för att upprätthålla en kriskost till befolkningen.

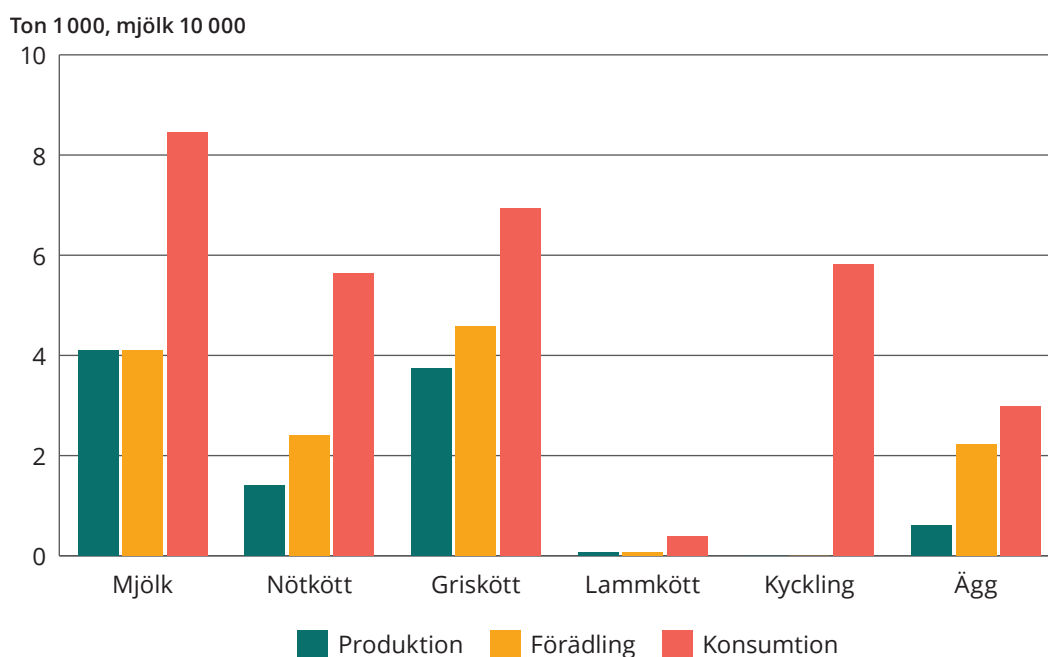
En bild av livsmedelsproduktionen är att titta på hur väl produktionen matchar konsumtionen. Frågan blev högaktuell redan vid Coronapandemin och de störningar som den gav på produktion, internationell handel och transporter. Nu med det försämrade säkerhetspolitiska läget är frågan än mer aktuell.

De visar sig då att förädlingsindustrin i många fall förbrukar betydligt större mängder råvara än vad som produceras i länet. Ändå är ofta volymen mindre än konsumtionen.

Detta visar på en god möjlighet att öka volymen i primärledet. Det behövs ingen marknadsföring eller andra säljande åtgärder. Det handlar istället om att förse befintlig industri med jordbruksprodukter så de slipper köpa in råvaran längre bortifrån. Primärproduktionen av nötkött skulle till exempel kunna fördubblas utan att livsmedelsindustrin behöver ändra något i sin produktion eller försäljning annat än just att de skulle köpa fler av djuren lokalt istället för som nu från uppfödare i angränsande län.

”Primärproduktionen av nötkött skulle kunna fördubblas utan att livsmedelsindustrin behöver ändra något i sin produktion eller försäljning.”

Figur 12. Produktion, förädling och konsumtion i Norrbottens län 2023
(1 000 ton för kött, 10 000 ton för mjölk)

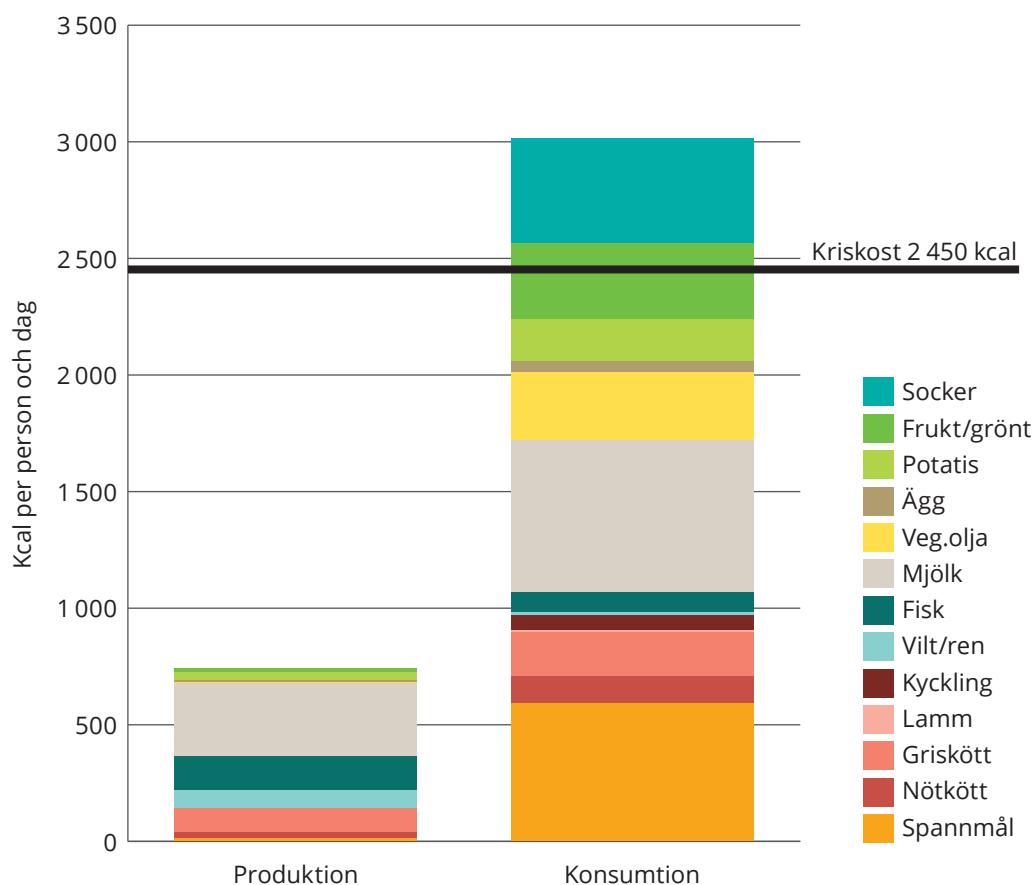
Källa: Egen sammanställning baserad på officiell statistik, årsredovisningar och företagens hemsidor.

Figur 12 visar enbart animalier eftersom det är där det finns data för alla produktionsled. Uppgiften om volymen mjölk som förädlas i Norrbotten är osäker eftersom Norrmejerier har flera mejerier. Mejeriet i Luleå är dock på gång att avvecklas. Det innebär att det framöver inte kommer finnas något större mejeri i Norrbotten. Det blir enbart några små gårdsmejerier kvar.

Sannolikt finns det även potential för ökad odling av spannmål och potatis inom ramen för befintlig förädlingsindustri. Polarbröds bageri i Älvsbyn förbrukar till exempel mångdubbelt den mängd brödsäd som odlas i Norrbotten. När det gäller potatis torde Nyléns Hugossons AB förbruka mer än vad som finns tillgängligt när den mängd som går direkt till butik är borträknad.

För att få en samlad bild över försörjningsförmågan av mat i Norrbotten har den totala konsumtionen av olika livsmedel matchats mot produktionen. Volymerna har dessutom räknats om efter energiinnehåll och presenteras i figur 13 som kcal per person och dag. Beräkningen har flera osäkerheter men ger ändå en grov bild av hur läget är.

Det som kommer fram är att självförsörjningsgraden totalt sett ligger på 25 procent i Norrbotten när alla livsmedel summeras efter energiinnehållet. Konsumtionen ligger på 3 000 kcal/person/dag medan produktionen stannar på 740 kcal/person/dag. All livsmedelsråvara som produceras i länet har då antagits stanna kvar. Det är alltså en nettoberäkning. Egentligen säljs många produkter utanför länet samtidigt som andra köps in. Renkött säljs och istället köps griskött in och så vidare. Det finns även en omfattande utbytesthandel av snarlika livsmedel. En korv säljs utanför länet, en annan liknande med ett annat varumärke köps in.

Figur 13. Produktion och konsumtion i Norrbottens län 2023

Källa: Egen sammanställning baserad på officiell statistik.

När samma beräkning görs för Sverige som helhet blir självförsörjningsgraden av mat 90 procent. Där är det dock ett stort internationellt utbyte av produkter genom att vi exporterar hälften av den brödsäd som produceras under ett normalt år och att vi i gengäld importerar mycket annat. Bara detta innebär att vi i Sverige importerar 30 procent av det vi äter. Om man dessutom beaktar att vi har handelsutbyte även inom respektive produktgrupp kommer importandelen upp i 50 procent (LRF 2022).

Om importandelen är lika hög i Norrbotten som i resten av Sverige innebär det att ungefär hälften av alla livsmedel som konsumeras i Norrbotten är producerade i något annat land, en fjärdedel är producerat i någon annan del av Sverige och en fjärdedel är producerad lokalt. Att en fjärdedel är lokalt producerad gäller primärledet och bygger på att produkterna stannar i länet. Det förekommer dock en hel del transporter av varor in och ut ur länet. Uppskattningsvis är det därför högst en femtedel, 20 procent, av de livsmedel som konsumeras i länet som har producerats lokalt. Andelen kommer sjunka till 10 procent när mejeriet i Luleå stänger.

Delar av importen är produkter som inte kan produceras i Sverige men huvuddelen är sådant som skulle kunna produceras i Sverige eller till och med i Norrbotten. Bara 10 procent av livsmedelsråvarorna är sådana som absolut inte kan produceras lokalt. Det är till exempel exotiska frukter, kaffe, te och ris. Merparten av livsmedelsråvaran skulle kunna produceras lokalt men det är bara en liten del av livsmedlen som har lokal råvara. Det finns därför både stora möjligheter och goda skäl till att satsa mer på lokal produktion av livsmedel i Norrbotten.

Ur beredskapssynpunkt skulle det vara mycket gynnsamt med ökad produktion i Norrbotten. Den nuvarande produktionen täcker bara en tredjedel av minimibehovet som räknats fram av livsmedelsverket. Deras kriskost är minsta behovet av energiintag som vi behöver per dag för att kunna fortsätta fungera i vardagen.

”Den nuvarande produktionen täcker bara en tredjedel av minimibehovet som räknats fram av livsmedelsverket.”

Räknat i volym handlar det netto om 375 ton livsmedel eller livsmedelsråvara som transporteras in till Norrbotten varje dag sju dagar i veckan. Merparten av denna volym skulle även behövas för att kunna upprätthålla en kriskost till befolkningen. Utöver det tillkommer stora mängder foder, gödning och andra produktionsmedel som behöver transporteras in för att kunna hålla igång produktionen.

Tillgången på vilt, ren, fisk och vilda bär skulle klara sig ganska bra utan tillförsel av intransporterade produktionsmedel. Produktionen av gris och ägg skulle däremot upphöra ganska snabbt utan foder från södra Sverige. Mjök, nötkött, lamm, potatis och köksväxter ligger någonstans däremellan. Det skulle gå att hålla igång viss produktion men volymen skulle bli mindre än idag utan intransporter av fodermedel, mineralgödsel, drivmedel med mera. Utan drivmedel skulle nästan all produktion upphöra. När det gäller fodermedel och växtnäring är inte transportererna från södra Sverige lika avgörande eftersom det finns viss tillgång lokalt i form av odlat foder, stallgödsel från djuren och upplagrad växtnäring i marken. Uppskattningsvis kan halva den nuvarande produktionen av livsmedelsråvaror upprätthållas även utan dessa. Det täcker dock bara 10 till 15 procent av behovet för att upprätthålla en kriskost.

5.1 Beredskapslager krävs för säkrad matförsörjning

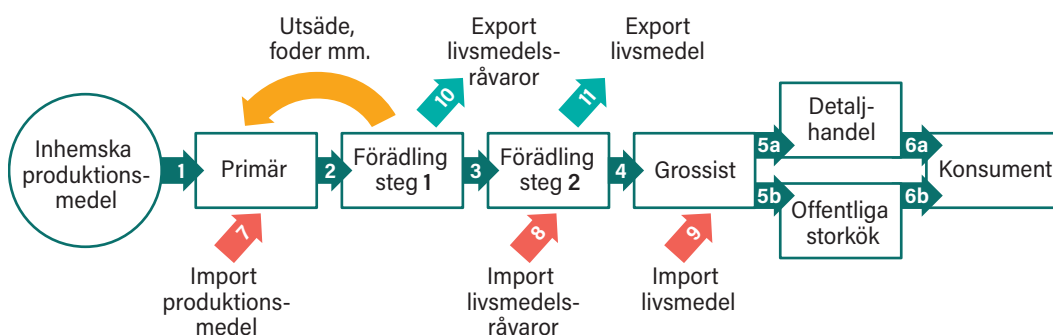
Beredskapslager behövs för att säkra matförsörjningen. Kortvariga lokala kriser till följd av väderfenomen och liknande kräver lager i hem och storkök. Begränsas den internationella handeln och de långväga inrikes-transporterna krävs lager av foder, drivmedel, ensilageplast och många andra produktionsmedel så att produktionen kan fortgå. Det behövs även beredskapslager av livsmedel och ökad produktionskapacitet av livsmedel i Norrbotten.

Det talas mycket om en resilient livsmedelsproduktion och om behovet av beredskapslager men mindre om vilken funktion dessa lager ska ha. Behovet ser olika ut om det är kortvariga kriser till följd av väderfenomen, om det är produktionsstörningar till följd av IT-attacker, smittor, med mera eller om det är störningar i den internationella handeln till följd av krig eller andra kriser.

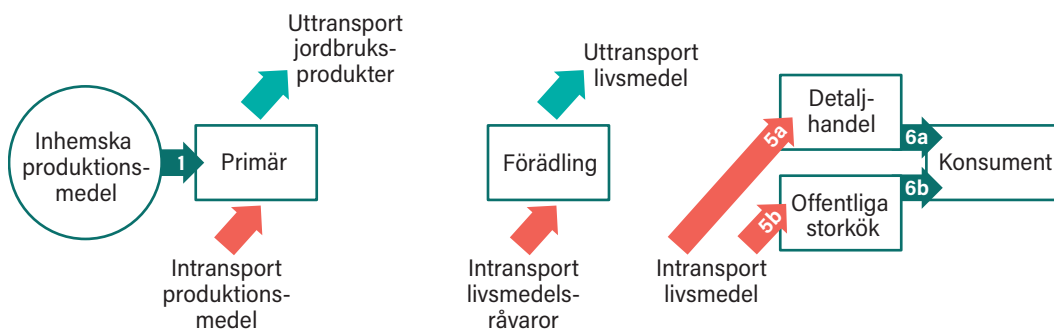
Figur 14 är en principskiss över livsmedelskedjan. Figuren har ett fysiskt flöde som även har en regional dimension och en tidsdimension. Från det att produktionsmedel sätts in i primärproduktionen är det en tidsfördröjning mellan 6 månader och 3 år innan produkten når konsumenten. Det har stor betydelse vid planering av lager. Den största tidsfördröjningen finns i primärproduktionen men varje led kräver viss tid.

Den regionala dimensionen är att skissen kan tolkas för hela Sverige. Pilarna med import och export är då utrikeshandel. Den kan också gälla Norrbotten. Då blir pilarna för import och export istället intransport och uttransport ur länet.

Figur 14. Principskiss över livsmedelskedjan i Sverige eller Norrbotten

Vid små regioner, t.ex. en kommun, faller ofta leden med förädling och grossister bort. Då finns det primärproduktion på ena sidan och detaljhandel, offentliga storkök och konsumenter på andra men inget där emellan. Allt som produceras i primärproduktionen transporteras ut ur kommunen och allt som konsumeras transporteras in. Ibland finns även någon form av förädlingsindustri för någon enskild produkt eller ett grossistlager men dessa arbetar då med flöden in och ut som är relativt oberoende av kommunen i övrigt. Detta illustreras i figur 15.

Figur 15. Principskiss över livsmedelskedjan i en liten region, t.ex. en kommun

En typ av kriser är när transporterna störs eller förhindras. Det är ofta orsakat av väderfenomen, översvämningar, snöoväder, stormar, jordskreden eller liknande som gör att vägar och järnvägar blockeras. Denna typ av kris är ofta lokal men slår mot alla pilar med transportflöden i det berörda området. Läget beskrivs bäst i figur 15. Den omedelbara försörjningskrisen uppstår om pil 6a och 6b blockeras så att konsumenten inte har åtkomst till livsmedelsbutik och storkök. Det kan inte lösas på annat sätt än med lager hemma hos var och en. Därav rekommendationen att alla ska ha mat för minst en vecka hemma.

Med någon dags fördröjning blir det även problem om varuleveranserna till butiker och storkök uteblir. Därav det nya lagförslaget om att de offentliga köken ska ha lager för två veckor. Något liknande finns ännu inte för butiker men det borde kanske övervägas. Beredskapslager i dess traditionella bemärkelse fyller ingen funktion vid denna typ av kriser förutsatt att de inte är så väl geografiskt utspridda att livsmedlen kan distribueras till butiker och storkök utan omvägen via grossister eller längre transporter.

Primärproduktionen och den eventuella förädlingsindustrin får också problem men det har ingen koppling till försörjningsläget för befolkningen. Förädlingsindustrin kan ofta pausa sin verksamhet. Det blir då ett ekonomiskt bortfall på liknande sätt som för alla annan industri i regionen. Primärproduktionen kan inte pausas eftersom det är en kontinuerlig process med levande djur och levande växter. Det är därför upp till var och en att säkerställa att produktionen kan fortgå på något sätt även vid en tillfällig kris. Det som krävs är tillräckliga lager på de enskilda gårdarna för att klara tiden till dess att transporterna fungerar igen.

En annan typ av kris är om den internationella handeln och de långväga inrikestransporterna begränsas av någon anledning. Det är då de röda pilarna med inflödena av produktionsmedel, livsmedelsråvaror och färdiga livsmedel i figur 14 som begränsas. Konsekvensen är att vi blir mer beroende av ett fungerande flöde från vänster till höger i figuren och av att kunna ersätta delar av det uteblivna inflödet med produkter som annars skulle transporterats ut.

Styrkan i Norrbotten är att det finns god kapacitet i förädlingsindustrin och att den är inriktad på sådant som produceras. Grossistledet är svagt men det ledet kan undvikas genom att förädlingsföretagen transporterar direkt till butiker och storkök. Det finns alltså ett bra flöde från vänster till höger i figur 14.

”Styrkan i Norrbotten är att det finns god kapacitet i förädlingsindustrin och att den är inriktad på sådant som produceras.”

En svårighet för Norrbotten är att det är stora flöden in med livsmedelsråvaror och livsmedel men ganska små ut. Den inhemska produktionen täcker enbart en fjärdedel av nuvarande konsumtion eller en tredjedel av en kriskost. Två tredjedelar måste transporteras in. Ett annat problem är att den produktion som finns är starkt beroende av intransporterade produktionsmedel, detta illustreras av pil 7 i figur 14. Det mest uppenbara är att produktionen av mjölk, kött och ägg är helt beroende av spannmål och proteinfoder från södra Sverige. Utan detta inflöde skulle produktionen minska ganska drastiskt. Drivmedel och ensilageplast är andra exempel på produktionsmedel där tillgången behöver säkras för att kunna hålla igång produktionen. Man kan tänka att nötkreatur och får klarar sig fint bara på gräs men det blir inte mycket vinterfoder åt djuren utan drivmedel och plast till ensilagebalarna.

Den första åtgärden som bör göras för att klara livsmedelsförsörjningen under längre tid med störda intransporter är att säkerställa att produktionen kan fortgå. Det behövs då lager av foder, drivmedel, ensilageplast och många andra produktionsmedel. Lagringen sker med fördel ute på de gårdar där produktionsmedlen ska användas. Färdigblandat foder har dock kortare hållbarhet än foderråvarorna. Det kan därför även vara fördel med utrustning för krossning och blandning av foder ute på gårdarna. Riktade stöd till gårdar som vill investera i ökad lagringskapacitet skulle kunna påskynda uppbygganden av dessa lager. Riktade åtgärder för ökad lokal produktion av fodersäd och proteinfodergrödor skulle också förbättra läget.

”Produktionen av mjölk, kött och ägg är helt beroende av spannmål och proteinfoder från södra Sverige.”

Det räcker dock inte att upprätthålla befintlig produktion. Det behövs mycket mer än så för att säkra tillgången på livsmedel. En åtgärd är att ha beredskapslager, en annan är att öka produktionskapaciteten av livsmedel i Norrbotten. Beroendet av transporter från södra Sverige kan även minskas genom att upprätta nya transportvägar för livsmedel från eller via Norge och Finland.

När det gäller ökad produktionsförmåga framstår ökad odling av potatis och köksväxter som den snabbast framkomliga vägen. Ganska få hektar i ökad odling kan göra stor skillnad. När det gäller beredskapslagring av livsmedel framstår spannmål som viktigast. Det är förhållandevis billigt och enkelt att lagra. Det finns dessutom redan en tillräcklig tillgång på animalier för att få en hyggligt väl sammansatt kost. Den goda tillgången på fisk och kött från vilt och ren ska inte underskattas i detta sammanhang.

Ett stort problem vid beredskapslagring av spannmål är dock att det inte finns någon kvarn i Norrbotten. Lagras mjöl är hållbarheten kortare och lagren behöver omsättas tätare. Ett kontrakt med Polarbröd om att lagra och omsätta mjöl i anslutning till deras bageri i Älvsbyn är kanske det snabbaste sättet att komma igång med beredskapslagringen. Kostnaden för lagringen ökar avsevärt om lagringen görs på ett sådant sätt att lagren inte kan omsättas med bibehållet värde utan måste reas ut.

”Ett stort problem vid beredskapslagring av spannmål är dock att det inte finns någon kvarn i Norrbotten.”

Jordbruksverket föreslår i en rapport att beredskapslagring av spannmål i Sverige ska baseras på avtal med aktörerna i sektorn så att redan befintlig infrastruktur och hantering kan utnyttjas. De har också uppmärksammat att modellen inte kommer kunna genomföras fullt i hela landet eftersom det saknas lagringsutrymmen och kvarnar i norra Sverige. De utreder nu möjliga lösningar för norra Sverige tillsammans med lokala och regionala aktörer.

6. Marknadsläge bransch för bransch

6.1 Mjolk, 215 miljoner

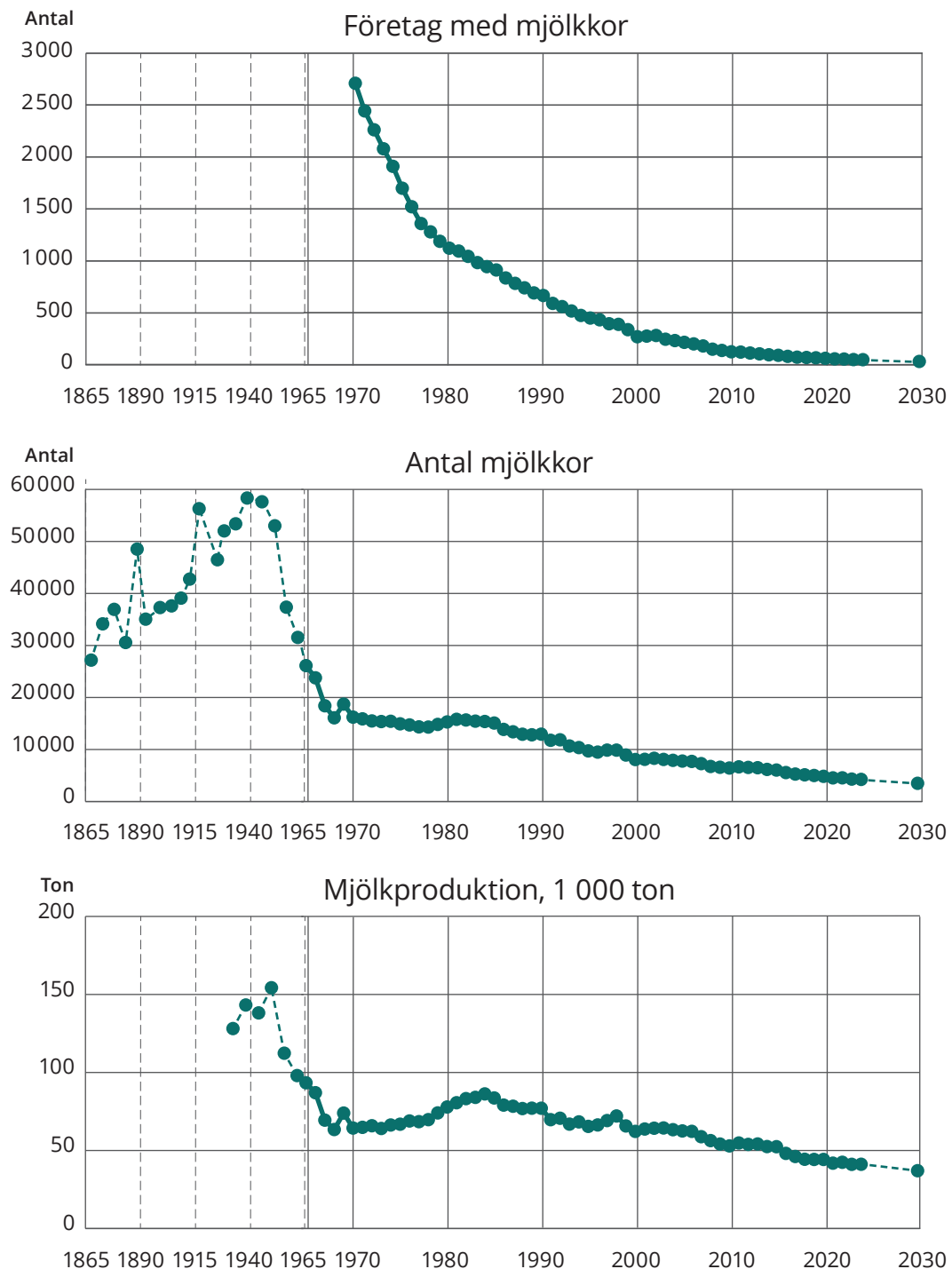
Mjölken är den viktigaste jordbruksprodukten i Norrbotten. Produktionen minskar dock år från år enligt en stabil trend. Antalet mjölgårdar minskar riktigt snabbt men det uppvägs till viss del av att de som är kvar ökar i antal kor och att korna producerar mer år från år. Trenden skulle kunna brytas. Arealen finns men det krävs nya tankesätt för att få fler unga familjer att vilja satsa på mjölkproduktion.

Mjölken är den viktigaste jordbruksprodukten i Norrbotten. Produktionsvärdet ligger på 215 miljoner. Förra året (2023) fanns det 49 mjölkbesättningar i Norrbotten men antalet minskar snabbt. Fyra år tidigare (år 2019) fanns 66 mjölkbesättningar i Norrbotten. Minskningen följer den långsiktiga takten där antalet mjölgårdar minskar med 7,2 procent per år. En enkel framskrivning indikerar då att det bara kommer att finnas 29 kvar år 2030.

Motsvarande framskrivning gjordes i rapporten som togs fram för 4 år sedan (Jonasson 2020). Redan då förutspåddes antalet mjölgårdar vara 49 stycken år 2023 vilket alltså stämmer mycket väl med verkligt utfall. 2024 dämpades nedgången något genom att det bara föll bort en mjölgård istället för tre som trenden hade inneburit. Det går dock inte att dra några stora slutsatser på ett enskilt år.

”En enkel framskrivning indikerar då att det bara kommer finnas 29 kvar år 2030.”

Antalet mjölkkor minskar också men inte lika snabbt. 2023 fanns det 4 310 mjölkkor i Norrbotten vilket kan jämföras med 5 000 stycken fyra år tidigare. Det är en minskning med 3,6 procent per år. Minskningen är något snabbare än det som förutsågs i framskrivningen i den tidigare rapporten. En ny framskrivning baserat på trenden de senaste 40 åren indikerar att det kommer finnas 3 450 mjölkkor år 2030. Det innebär i så fall att de 29 mjölgårdarna kommer ha 120 kor vardera i genomsnitt. Förra året, 2023, låg den genomsnittliga besättningsstorleken på 88 kor vilket kan jämföras med 76 kor per gård 2019 tidigare och 65 kor per gård 2014.

Figur 16. Antal mjölgårdar, antal mjölkcor och mjölkproduktion i Norrbotten

Källa: Egen sammanställning baserad på data från Jordbruksverket.

Slår prognosen in kommer invägningen minska från dagens 41 000 ton till 36 000 ton fram till 2030. Risken är dock att även den nya framskrivningen av antalet cor är optimistisk. Trenden de senaste 40 åren är en minskning med 3,1 procent per år. De senaste fem åren har minskningen legat på 3,2 procent. I beräkningen är det då beaktat att minskningen av antalet mjölkcor var låg 2024.

Även om trenden varit stabil i många år så behöver det inte heller bli så. Trenden kan brytas och volymen kan öka. Det räcker dock inte att bara titta på invägningen. Antalet aktiva företag minskar, och detta utarmar bygden. Dras trenden ut till 2050 finns det bara 6 mjölkgårdar kvar i Norrbotten. Detta blir nästan ohållbart.

En av drivkrafterna bakom storleksutvecklingen, färre men större gårdar, är att yngre familjer vill ha en dräglig arbetssituation. De vill ha en arbetsplats med arbetskamrater och möjlighet till normala arbetstider. Då räcker inte det klassiska familjejordbruket utan då krävs en företagsstorlek som kan ge sysselsättning och inkomst åt minst fyra personer.

”Yngre familjer vill ha en dräglig arbetssituation. De vill ha en arbetsplats med arbetskamrater och möjlighet till normala arbetstider.”

För att bryta mönstret krävs ett nytt tankesätt. Det räcker inte att göra mer av samma. En intressant möjlighet kan vara att splittra leveransen och utveckla en viss förädling på gården. De som lyckas med detta får en kraftig expansion av verksamheten på gården. Produktionsvärdet ökar på plats och företaget växer. I många fall blir förädlingsverksamheten större och viktigare än primärproduktionen för inkomst och sysselsättning på det enskilda företaget. Den skapar också ett annat socialt nätverk som gör att arbetssituationen kan bli dräglig för yngre personer.

Småskalig förädling på gården ses ibland som ett hot mot råvaruinflödet till de stora mejerierna. Ofta är det inte så. Alternativet till att starta förädling på gården är i många fall att upphöra med mjölkproduktionen. I det läget medför förädlingen på gårdsnivå inte ett bortfall av råvara för det större mejeriet utan att delar av leveranserna räddas kvar.

6.2 Fisk, 130 miljoner

Fisk är den näst viktigaste livsmedelsråvaran i Norrbotten. Den är också basen för en omfattande relativt småskalig förädlingsindustri som i hög grad ingår i en cirkulär ekonomi. Trålfisket efter siklöja är ekonomiskt viktigast följt av laxen. Fritidsfisket ska heller inte underskattas. De drar upp fisk som behålls till ett lika högt värde som yrkesfiskarna.

Det är svårt att få fram exakta siffror på den oförädlade fiskens värde eftersom många företag både fiskar och förädlar fisken själva innan den säljs. Enligt statistik från Havs- och vattenmyndigheten landade havsfisket i Sverige fisk och skaldjur till ett värde av 1 027 miljoner kronor 2023 (oförädlad vara). Hur stor del av detta som landas i Norrbotten framgår inte av statistiken. En uppskattning baserad på antal fiskefartyg och fartygens storlek är att värdet år 2023 låg på

ca 60 miljoner kronor. Detta avser oförädlad fisk och kan variera kraftigt mellan åren. Enligt Havs- och vattenmyndigheten fanns det 114 fartyg i Norrbotten som var registrerade för yrkesmässigt fiske den 31 december 2023. 103 av dessa var mindre än 12 meter. Räknat i bruttodräktighet och maskinstyrka står Norrbotten för 2 till 9 procent av Sveriges fiskeflotta.

Enligt SCB:s företagsregister finns det 63 företag i Norrbotten som har fiske i havet som sin huvudsakliga verksamhet, ytterligare 19 har det som sidoverksamhet. Det motsvarar 7 procent av alla fiskeföretag i Sverige. De flesta är enskilda firmor eller handelsbolag så det är svårt att få fram mer data ur företagsregistret. Ibland kan samma person förekomma både som innehavare av en enskild firma och som delägare i ett handelsbolag eller aktiebolag. Det blir därmed något fler registrerade fiskeföretag än vad det finns registrerade yrkesfiskare.

Det mest ekonomiska fisket är trålfisket efter siklöja. Produkten Kalix Löjrom tilldelades 2010 utmärkelsen skyddad ursprungsmärkning (SUB) av EU-kommissionen. Kalix Löjrom, från siklöja som fiskas i Bottenviken, är ett unikt livsmedel eftersom det enligt skedtestet har bättre kvalitet än löjrom från andra platser. Siklöjan är en liten laxfisk som mår bra i denna speciella miljö i Norrbottens skärgård och fortplantningen gynnas av rent vatten med låg salthalt. Ett ekosystem som präglas av sötvattnet som de stora nationalälvarna för ut i havet och som omsätter havsvattnet i Bottenviken vart tredje år.

”Produkten Kalix Löjrom tilldelades 2010 utmärkelsen skyddad ursprungsmärkning (SUB) av EU-kommissionen.”

Älvarna bidrar också till ett starkt fiske av andra arter inte minst lax. Laxen ligger på en klar andraplats när det gäller ekonomisk betydelse för det yrkesmässiga havsfisket i Norrbotten.

Norrbotten har även ett småskaligt yrkesfiske i inlandets sötvatten och detta beräknas bidra med fisk för en dryg miljon kronor. Elva företag uppger fiske i sötvatten som sin huvudsakliga verksamhet och ytterligare 14 har det som sidoverksamhet.

Det finns också 9 registrerade fiskodlingar. Två av dessa, Fiskcentrum Piteå AB och Jävrebodarnas Laxodling AB odlar matfisk. De båda företagen omsätter 13 miljoner och då kan det ingå viss förädling och även viss annan försäljning. Värdet för den oförädlade fisken beräknas till 9 miljoner.

Slutligen beräknas fritidsfiskarna dra upp drygt 900 ton fisk till ett värde av 60 miljoner. Volymen är uppskattad efter total behållen fångst för fritidsfisket i Sverige enligt Havs- och vattenmyndigheten. Andelen av fångsten som fångats i Norrbotten har antagits vara proportionell mot andelen fiskedagar i länet.

Priset är beräknat efter vad yrkesfiskarna får för motsvarande art. Fisken som fritidsfiskarna drar upp säljs visserligen inte på marknaden men den är ändå ett fullvärdigt livsmedel och bör därför räknas in. Den fisk som släpps tillbaka är inte inräknad. Huvuddelen av fritidsfisket i Norrbotten är inlandsfiske i sjöar och vattendrag.

Havs- och vattenmyndigheten uppskattar även att fritidsfiskarna hade kringkostnader för fiskekort, fiskeredskap, mat, boende med mera till ett värde av 6,1 miljarder kronor, på riksnivå 2023. Ytterligare 10,2 miljarder kronor gick till fleråriga investeringar i form av dyrare fiskeredskap, båtar med mera. Uppskattningsvis var en av dessa miljarder kopplad till fritidsfisket i Norrbotten. Kringaktiviteterna kring fritidsfisket är alltså en betydligt större inkomstkälla till Norrbotten än värdet av den fisk som fritidsfiskarna fångar. Kringaktiviteterna räknas dock inte in i värdet för livsmedelsproduktionen.

Summeras värdet av oförädlad fisk från yrkesfiske, fritidsfiske och fiskodlingar för år 2023 ger det ett sammanlagt värde på ca 130 miljoner för fisket i länet. Värdet varierar från år till år beroende på fiskets förutsättningar. Odlingar för utplanteringar är inte medräknade.

Fisket är också basen för en omfattande förädlingsindustri. Det finns 49 anläggningar i Norrbotten som är EU-godkända för att hantera fisk och fiskprodukter. De beredningslokaler som ska hantera Kalix Löjrom måste dessutom ha ett speciellt livsmedelsnummer att hantera skyddade produkter. BD Fisk är störst i länet. Företaget som ägs av ett trettio-tal yrkesfiskare från Norrbotten har en omsättning på 85 miljoner och 15 anställda. Guldhaven Pelagiska AB är en annan stor aktör. De har 23 anställda och en omsättning på 50 miljoner. Guldhaven Pelagiska AB har eget fiske men de köper också från andra lokala fiskare. Dessutom förädlar och säljer de odlad regnbågslox från sitt dotterbolag, Fiskcentrum Piteå AB. Rönnbäcks Fisk AB är tredje störst med en omsättning på 17 miljoner och 6 anställda. De är främst inriktade på fjäll- och ishavsprodukter som säljs via ambulering kylbilar.

Det finns en stor efterfrågan av svensk fisk men drygt 70 procent av den fisk vi äter är importerad, mestadels norsk odlad lax och havsfångad torsk. Potentialen på marknaden är stor men både fisket och fiskodlingarna är starkt reglerade. Utvecklingspotentialen styrs i hög grad av dessa regleringar. Det är dock inte på något sätt självklart att minskad reglering och ökade kvoter alltid medför större utvecklingspotential. Fiskbestånden måste förvaltas uthålligt för att fisket ska kunna fortgå. De omdiskuterade och nu beslutade fiskekvoterna i östersjön är ett tydligt exempel där ökat storskaligt fiske till havs kan innebära minskad tillgång på fisk för det kustnära mer småskaliga fisket.

6.3 Renkött, 96 miljoner

Rennäringen är ett annat exempel på en produktion som i hög grad har en cirkulär ekonomi. Förädlingen sker också lokalt och relativt småskaligt. Produkterna säljs dock i hela Sverige och även på export. Priset för renkött har stigit de senaste åren vilket gett ekonomisk tillväxt men volymmässigt är tillväxten begränsad.

Rennäringen och den samiska maten är en annan produktionsgren som på många sätt är viktig för Norrbotten. Nu finns ungefär 230 000 renar i Sverige och 130 000 av dessa i Norrbottens län. Slaktvärdet för renarna uppgår till 67 miljoner. Sedan tillkommer ett prisstöd på 9 miljoner och 20 miljoner i ersättning för renar som skadas eller dödas av rovdjur, tåg eller trafik. Detta ger ett sammanlagt produktionsvärde på 96 miljoner i Norrbottens län. Rennäringen blir därmed den tredje största branschen för primärproduktion av livsmedel i länet.

Räknat i antal företag är renskötseln helt i en klass för sig. I SCB:s företagsdatabas finns strax över 1 000 företag som har angett renskötsel som sin huvudsakliga verksamhet. Många av dessa är enskilda firmor med ganska liten verksamhet. Det handlar kanske om att företagaren är delägare i några renar. Oavsett aktivitetsgrad har renskötseln en koppling till ett större antal personer än vad något lantbruksdjur har. Räknat på samma sätt finns det bara 140 företag i Norrbotten som har mjölk som sin huvudsakliga verksamhet, 64 med nötkött som huvudsaklig verksamhet eller 9 med grisproduktion.

Renkött är en produkt som är profilerad i sig själv. Renen är unik som djurslag, rennäringen likaså som produktionsmetod och i sin geografiska position ger detta unika livsmedel. Det ger också produkter som säljer över hela världen.

Norrbotten har också en omfattande förädlingsindustri för renkött och andra produkter med koppling till renen och till samisk mat. Det finns inte mindre än 8 EU-godkända renslakterier och 13 anläggningar som är EU-godkända för beredning och förädling av renköttet. Många av dessa är även godkända för hantering av annat vilt.

”Norrbotten har också en omfattande förädlingsindustri för renkött och andra produkter med koppling till renen och till samisk mat.”

Volymmässigt är tillväxten begränsad. Värdemässigt går det alltid att komma lite längre. Det kan dock konstateras att värdet i dessa unika produkter tillvaratas relativt bra redan idag. Trenden har varit stabilt stigande priser på en nivå långt över nöt, gris, lamm eller kyckling. Säsongen 2023/2024 låg priset i genomsnitt på 118 kronor per kilo för de renar som slaktades i Norrbotten.

6.4 Gris, 94 miljoner

Mot alla odds produceras det mer griskött än nötkött i Norrbottens län. Alviksgården fungerar som navet i grisproduktionen genom att de både har egen produktion och ett stort slakteri. Den stora tillväxten för grisproduktionen kom genom stora investeringar för några år sedan. Produktionen har sedan varit stabil.

Grisproduktionen är förvånande nog den fjärde största branschen för livsmedelsråvaror i Norrbotten. Produktionen ökade kraftigt genom investeringar för några år sedan och har sedan legat kvar på samma nivå. 2017 förprovades 453 nya platser för suggor och 5 100 platser för växande grisar. Dessa togs sedan i produktion de kommande åren. Fram till 2015 fanns det 6 besättningar med sammanlagt 1 000 suggor. Nu har antalet ökat till 1 600 suggor fördelade på 13 gårdar. Antalet slaktgrisar har också ökat från 9 000 till 13 000. Eftersom det hinns med cirka 3,25 omgångar per år innebär det att produktionen numera är uppe i cirka 42 000 grisar per år.

Alviksgården fungerar som navet i grisproduktionen. De har ett EU-godkänt slakteri där det slaktades 52 000 grisar 2023. De har även egen grisproduktion där man föder upp 27 000 grisar per år. David Karlgrens Slakteri AB och Arvidsjaur Renslakt AB har också anläggningar som är EU-godkända för slakt av gris. Där handlar det dock om betydligt mindre volymer. Utöver dessa anläggningar finns 5 charkanläggningar som är godkända för gris.

”Alviksgården fungerar som navet i grisproduktionen. De har ett EU-godkänt slakteri där det slaktades 52 000 grisar 2023.”

6.5 Nötkött, 78 miljoner

Norrbottens län har förhållandevis få företag som är inriktade på nötkött. De senaste åren har dock antalet ökat och då i form av gårdar med kor för köttproduktion. Slutuppfödningen av kalvar från mjölkproduktionen sker dock i många fall på annat håll genom att kalvarna säljs som spädkalv. Utflödet har minskat men det finns fortfarande en stor potential till ökad produktion. Förädlingsledets efterfrågan fungerar som draglok. Det behövs bara någon som vill föda upp kalvarna från mjölkorna på den areal som redan finns.

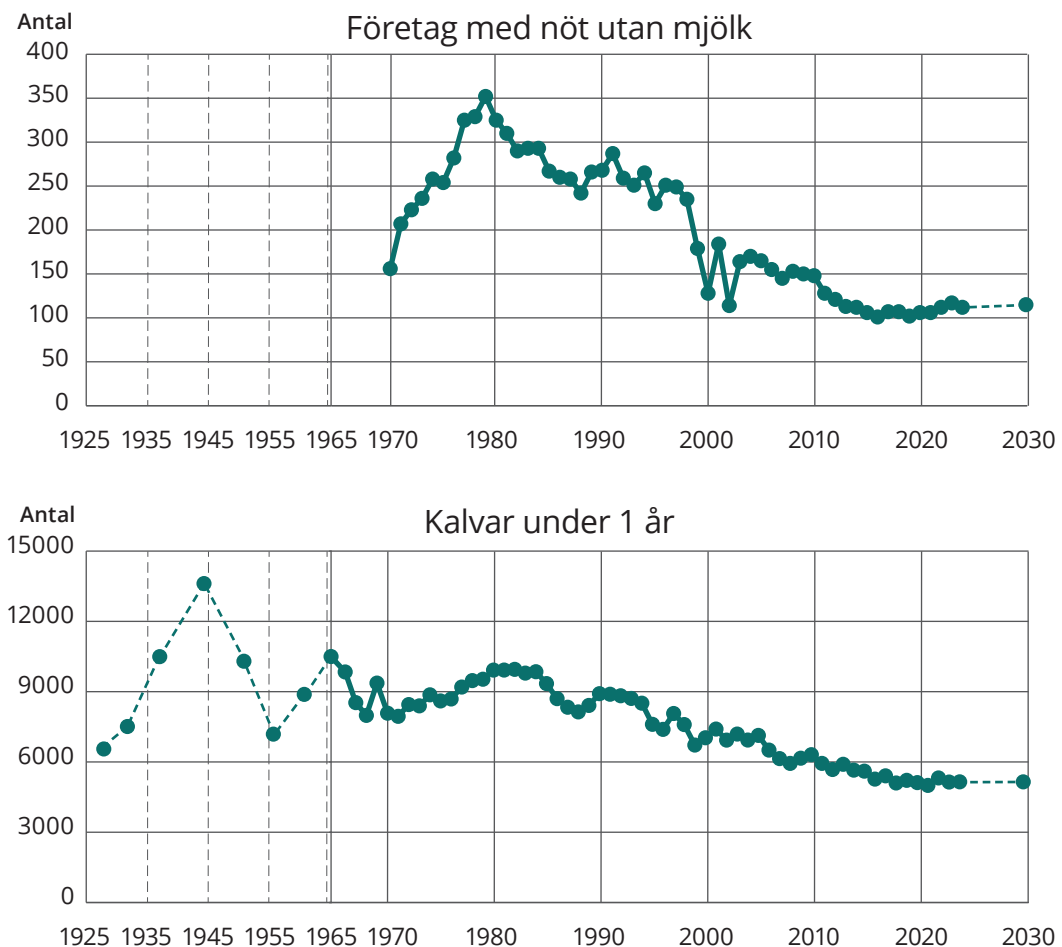
Norrbotten har förhållandevis få företag som är inriktade på primärproduktion av nötkött. Förra året (2023) fanns det 117 företag med nötkreatur som inte var mjölkföretag. Två tredjedelar av dessa (76 st) hade kor för köttproduktion. De övriga var specialiserade på uppfödning av kalvar. I Sverige som helhet finns det fyra gånger fler företag med köttproduktion än det finns mjölkföretag. I Norrbotten är andelen med köttproduktion betydligt lägre.

Det är svårt att hitta bra data för att visa utvecklingen historiskt för den specialiserade köttproduktionen. Ett sätt är att titta på antalet företag med nötkreatur som inte har mjölkkor och på antalet kalvar under 1 år. Kalvarna speglar då slaktvolymen. Den långsiktiga trenden är tydligt nedåtgående både gällande antal företag och antal djur men de senaste åren har utvecklingen planat ut och till och med vänt uppåt.

”De senaste åren har utvecklingen planat ut och till och med vänt uppåt.”

Antalet företag med produktion av nötkött har varit som lägst 2016. Då fanns 101 nötköttsföretag. I år 2024 var antalet uppe i 112 företag men antalet har hoppat lite upp och ner år från år. Det finns också tecken på att utvecklingen för antalet kalvar under 1 år har planat ut och börjat vända uppåt. År 2021 fanns det bara 5 000 kalvar i länet men nu (2024) är antalet uppe i 5 150 stycken.

Figur 17. Antalet gårdar med köttproduktion 1970–2030 och antalet kalvar 1927–2030

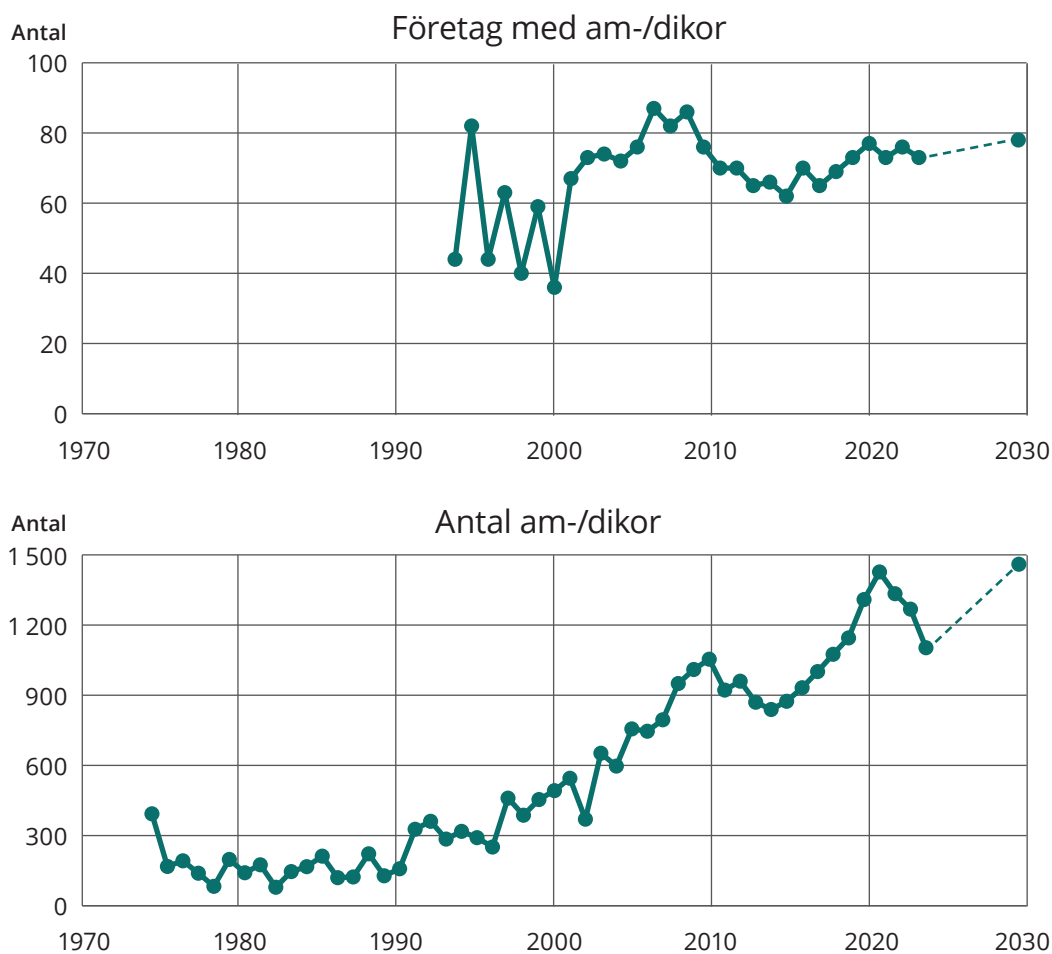

Källa: Egen sammanställning baserad på data från Jordbruksverket.

När det gäller am- och dikor är utvecklingen svårförutsägbar. Antalet am- och dikor ökade kraftigt fram till 2010. Sedan minskade antalet några år. Mellan 2014 och 2021 har det åter varit ett ökat antal men de senaste åren har antalet åter igen fallit. Ett liknande mönster finns för antalet besättningar men där är svängningarna inte lika kraftiga. En parameter som påverkar utvecklingen är utformningen av stöden. Lönsamheten för am- och dikor är starkt beroende av de stöd som ges. Det kan hända att am- och dikor var missgynnade i programperioden som gällde 2007–2013, att utfallet blev något gynnsammare i landsbygdsprogrammet som gällde 2014–2021 men att läget försämrats i den strategiska planen som gäller 2023–2027. Det finns risk att nedgången fortsätter några år till men ofta justeras stödnivåerna om det visar sig bli oönskade förändringar i produktionen.

Utgår man från att utvecklingen följer den långsiktiga trenden och att programperioderna bara ger tillfälliga hack i utvecklingen skulle det kunna bli runt 1 500 am- och dikor på 80 gårdar år 2030.

Figur 18. Antal gårdar med am/dikor 1996–2030 och antalet kor 1970–2030

Källa: Egen sammanställning baserad på data från Jordbruksverket.

Det finns också en viss obalans mellan antalet kor och antalet ungnöt i Norrbottens län. Det föds bara upp 0,83 ungnöt per ko i Norrbotten medan det föds upp 0,91 ungnöt per ko i Sverige som helhet. Detta betyder att drygt 400 kalvar säljs och föds upp utanför länet. Detta är givetvis en missad potential och då i synnerhet när det visar sig att de sedan kommer tillbaka och slaktas i Norrbotten.

”Drygt 400 kalvar säljs och föds upp utanför länet. Detta är givetvis en missad potential.”

Historiskt har utflödet av kalvar varit mycket större. Beräkningen som gjordes för 2015 visade att det då handlade om 700 kalvar. Backar man längre bak i tiden var det ändå fler. Förklaringen till det stora utflödet av kalvar finns sannolikt i utformningen av stöden och i de lokala slakteriernas agerande. Förändringar på dessa punkter ligger sannolikt också bakom att läget förbättrats. Beräkningen för 2019 i förra rapporten landade på 300 kalvar men det har visat sig vara lågt räknat.

Idag är förädlingsindustrin en motor i utvecklingen. Det finns 7 slakterier som är EU-godkända för nöt och ytterligare 4 anläggningar som är godkända för charkproduktion. 2023 slaktades omkring 8 000 nötkreatur i dessa anläggningar. Det är något mindre än 2019 men ändå nästan dubbelt så många djur som produceras i länet. Här finns alltså ett utmärkt läge för ökad produktion. Ett första steg kan vara att de kalvar som föds i Norrbotten också skall födas upp där. Nästa steg är att även öka antalet kor.

Det finns heller inga begränsningar när det gäller arealen. Beräkningen i avsnitt 2.2 visade att produktionen av mjölk och kött skulle kunna fördubblas om den nuvarande vallarealen utnyttjades mer effektivt. Så länge som inte mjölken är i närheten av fördubblad volym innebär detta att möjligheterna till ökad köttproduktion nästan är obegränsade om man utgår från tillgången till foder och bete.

Nyckeln för att få en sådan utveckling till stånd ligger hos de lokala slakt- och charkföretagen. Jobbar de aktivt med att hitta lokala leverantörer sprider det positiva signaler till uppfödarna. Tar man dessutom fram ett lokalt koncept förstärks signalen. Det kan vara ett grovfoderbaserat polarkött. Argumenten för att detta kött är annorlunda än annat kött borde vara lätta att hitta.

6.6 Vilda bär, 77 miljoner

De vilda bären är en stor och ganska lågt utnyttjad potential. Det är en naturresurs där knappast något av värdet stannar i regionen. Markägaren får inget, plockarna är från utlandet och förädlingen sker ofta utomlands. De skärpta kraven på arbetstillstånd gör nu att branschen står inför en stor utmaning. Det går inte längre att pressa priset. Nu måste värdet av produkterna ökas.

När man talar om bär i Norrbotten är det de vilda bären som är den stora tillgången och det mest unika. Tyvärr finns det ingen officiell statistik med uppgifter om vilda bär. Många data är därför osäkra. Enligt skattningar från Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) uppgår den biologiska produktionen av skogsbär till mer än 500 000 ton per år i Sverige. Den största volymen består av blåbär, därefter kommer lingon, kråkbär och hjortron. Med ledning av de inventeringar som genomförts bedöms omkring en sjättedel av Sveriges skogsbär finnas i Norrbotten. Det handlar då om 80 000 ton.

Nästan all kommersiell plockning sker i norra Sverige men då främst i Västerbottens län. De skattningar som gjorts indikerar att det plockas cirka 25 000 ton per år kommersiellt och ytterligare 10 000 ton per år för husbehov i Sverige. Uppskattningsvis sker 20 procent av den kommersiella plockningen men bara några få procent av plockningen för husbehov i Norrbotten. Det handlar då om cirka 5 000 ton. Detta motsvarar drygt 6 procent av bären i länet. Baserat på enstaka observationer av priser från uppköpare 2023 låg priset för blåbär kring 15 kronor per kilo, lingon kring 10 kronor per kilo och hjortron runt 70 kronor per kilo. Detta ger ett värde på 77 miljoner kronor i Norrbotten. Beräkningen är dock mycket osäker.

Det som är anmärkningsvärt i sammanhanget är att knappast något av råvaruvärdet stannar i regionen. Bären är gratis i skogen så markägaren får ingen del av pengarna.

“Det som är anmärkningsvärt i sammanhanget är att knappast något av råvaruvärdet stannar i regionen.”

Kostnaden ligger istället i plockningen som nästan uteslutande utförs av utländsk arbetskraft. Inte heller dessa pengar stannar i regionen. Det finns heller inte någon omfattande förädlingsindustri i Norrbotten. En del av bären är inte ens rensade och packade när de lämnar länet.

Exakt hur flödena av bär går är svårt att få fram. Enligt SCB:s företagsregister finns det ett tjugotal företag som har som huvudverksamhet att handla med eller förädla vilda bär. Ytterligare ett antal har vilda bär som komplement till annat. Polarica som är den största aktören på bärmarknaden har sitt

inköpsbolag i Västerbotten men huvudkontoret i Norrbotten. De har också dotterbolag med förädling i Finland, Polen och Ryssland. Frostab är en annan stor aktör och de har sin verksamhet i Norrbotten. Uppskattningsvis står handel och förädling av de vilda bären för 50 arbetstillfällen i Norrbotten.

Den outnyttjade potentialen är mycket stor. Bara genom att rensa och packa bären i säck kan värdet i länet fördubblas. Tar man sedan ett steg till och framställer drycker, torkade produkter och extraherade hälsosubstanser från bären kan värdet mångdubblas. Sker det på plats stannar en stor del av pengarna i regionen. Utmaningen är att det kan göras billigare i andra länder.

”Den outnyttjade potentialen är mycket stor. Bara genom att rensa och packa bären i säck kan värdet i länet fördubblas.”

Det finns även en stor potential i att ta tillvara mer bär ur skogarna. Hälsotrenden är en mycket intressant marknad eftersom det finns goda möjligheter att utvinna hälsobringande ämnen ur de vilda bären. Rätt utnyttjat bör de vilda bären kunna generera många arbetstillfällen och mycket pengar till regionen.

”Rätt utnyttjat bör de vilda bären kunna generera många arbetstillfällen och mycket pengar till regionen.”

De skärpta kraven på arbetstillstånd för utländsk arbetskraft har dock medfört stora problem. De flesta plockarna kommer från länder utanför EU. Det har också varit stor uppmärksamhet kring arbetsförhållande och löner för de utländska plockarna. Under säsongen 2024 kom det bara runt 1 200 utländska plockare istället för 5 800 som det brukade vara tidigare. Tillgången på plockade bär blev mindre än vanlig och priserna gick upp.

Branschen står nu inför en stor utmaning. Går det klara så pass höga priser för de plockade bären så att plockarna får den lön som krävs för att de ska få arbetstillstånd eller för att locka svensk arbetskraft. Tidigare stod friplockare för en stor del av bären och då fanns ett väl utbyggt system med inlämningsstationer. Många fick ett bra tillskott till privatekonomin genom att plocka bär. Som privatperson är de första 12 500 kronorna man tjänar på att plocka bär skattefria.

Intresset för friplockning har emellertid minskat eftersom priserna på bären inte stigit i takt med den generella löneutvecklingen. Priserna för de plockade bären har kunnat hållas nere genom att de stora inköparna har anlitat utländska plockare. Nu när möjligheterna att anlita utländska plockare har begränsats är det kanske dags att utöka systemet med friplockare igen. Då behöver priserna upp till den nivå där tillräckligt många tycker att det är intressant att plocka. Lyckas inte detta finns stor risk att branschen krymper och att de vilda bären i än högre grad blir en outnyttjad resurs.

6.7 Viltkött, 60 miljoner

Norrbottens län har stora arealer och mycket vilt. Jakten domineras av älg. Var femte älg som skjuts i Sverige är i Norrbotten. Avskjutningen har dock minskat kraftigt de senaste åren till följd av störningar som minskat älgbeståndet. Denna nedgång gäller inte bara Norrbotten utan generellt i hela Sverige.

Norrbotten är ett län med stora arealer skog och marker med annan växtlighet. Därmed finns det även mycket vilt. Statistik från viltdata visar att avskjutningen 2023 var 8 600 älgar och 780 rådjur. Sammantaget handlar det om 1 100 ton viltkött till ett värde av 60 miljoner kronor. Köttet är då värderat som om djuren lämnas till ett viltslakteri. Älgen står nästan för hela värdet.

Sammantaget kommer 7,5 procent av viltköttet i Sverige från Norrbotten. För älgköttet är andelen så hög som 20 procent. Produktionen av viltkött är betydligt högre i Norrbotten än konsumtionen om man utgår från genomsnittlig konsumtion per invånare i Sverige. Konsumtionen blir då 440 ton vilket kan jämföras med avskjutningen på 1 100 ton. Sannolikt är konsumtionen högre per person i Norrbotten än i Sverige som helhet men den lokala produktionen torde ändå täcka konsumtionen i Norrbotten och väl det. En stor del av jakten bedrivs dock av jägare från andra delar av Sverige eller från andra länder. De tar då med sig delar av det kött som de har varit med och skjutit vilket blir en utförsel från länet.

”Produktionen av viltkött är betydligt högre i Norrbotten än konsumtionen.”

Norrbotten har också en omfattande förädlingsindustri för viltkött. Det finns inte mindre än 9 EU-godkända vilthanteringsanläggningar och ytterligare 5 anläggningar som är EU-godkända för styckning av viltköttet. Många av dessa hanterar även ren.

Besöksnäringen som är kopplad till jakten medför sannolikt minst lika högt värde för regionen som det värde som köttet betingar. Den delen är inte inräknad här.

Volymmässigt är tillväxten begränsad. Avskjutningen av älg var som störst 2017. Älgbeståndet har drabbats av olika störningar sedan dess och avskjutningen har minskats år från år för att förvalta beståndet. Räknat från 2017 är det en minskning med 35 procent från dåvarande 13 300 djur till 8 600 djur 2023. Avskjutningen av älg har minskat på ett likartat sätt i hela Sverige.

6.8 Trädgård och potatis, 59 miljoner

Odlingen av potatis, grönsaker och andra trädgårdsväxter har minskat de senaste åren. Potentialen att vända utvecklingen och öka volymen är dock stor. Volymerna är så pass små för flertalet produkter att de inte ens täcker det lokala behovet under säsong. Med tanke på det starkt växande intresset för närproducerade grönsaker bör alltså marknadsläget vara gott. Potatis och köksväxter är också viktiga ur beredskapssynpunkt.

Odlingen av potatis, bär och grönsaker är viktig i Norrbotten. I primärledet handlar det om ett värde på 59 miljoner vilket motsvarar 7 procent av det totala värdet.

Potatis är en stor gröda i Norrbotten även om odlingen har minskat de senaste åren. 2014 odlades 477 hektar som gav en skörd på 8 700 ton potatis. 2023 var odlingen nere på 228 hektar som gav en skörd på 4 300 ton potatis.

”Potatis är en stor gröda i Norrbotten även om odlingen har minskat de senaste åren.”

Försäljningsvärdet för odlaren låg på 17 miljoner för potatisen vilket kan jämföras med 20 miljoner för spannmål om all foderspannmål värderas till försäljningspris. I år (2024) har arealen potatis ökat för första gången på länge så eventuellt är det en vändning på gång.

Frilandsodlingen av köksväxter, bär och frukt hade ett beräknat försäljningsvärde på 16 miljoner i odlarledet 2023. Beräkningen är mycket osäker och värdet kan svänga kraftigt år från år beroende på årsmånerna. Det finns 33 företag med frilandsodling av grönsaker och bär men bara en eller två odlingar av frukt i dagsläget. Frilandsodlingarna domineras av svarta vinbär, jordgubbar och morötter men det odlas även en hel del annat.

Svarta vinbär har varit den största trädgårdsgrödan under 20 år. Arealen med svarta vinbär är fortfarande förhållandevis stor men skördarna är små. Ett stort problem är att det saknas fungerande bekämpningsstrategier mot skadegörare. År 2005 infördes en regel om att varje växtskyddsmedel skulle vara grödspecifikt och registrerat för enskilda odlingskulturer. Då försvann en lång rad bekämpningsmedel på grund av ökade kostnader för registrering och det har inte kommit några ersättare efter det. Skadegörarna kan ge ett skördebortfall på upp till 80 procent enskilda år och därför är det många som väljer att inte satsa på vinbärsodlingarna. År 2014 skördades 122 ton svarta vinbär, 2017 endast 9 ton, 2020 skördades 75 ton och 2023 blev skörden 58 ton. Arealen har legat runt 100 hektar under samma tid.

Växthusodlingen i länet går bättre. Räknat i pengar står växthusen i Norrbotten för ett försäljningsvärde på 26 miljoner. Drygt halva ytan används till ätbara växter och den andra halvan till prydnadsväxter. Sex företag har odling av ätbara växter, två av dessa har även prydnadsväxter. Nio företag är helt inriktade på prydnadsväxter. Prydnadsväxterna borde egentligen inte ingå i en rapport som handlar om livsmedelsproduktion men de ingår vanligtvis i data avseenden trädgårdsnäringen. De får därför vara med även här för jämförbarhetens skull.

Bland de ätbara växterna dominerar tomat och gurka. 70 procent av växthusytan för ätbara växter används till odling av gurka och 23 procent till tomat. I övrigt odlas kruksallat, kryddväxter, paprika, melon, chilli och en hel del annat.

Det finns en stor potential till utveckling för trädgårdsodlingen. Volymerna är så pass små för flertalet produkter att de inte ens täcker det lokala behovet under säsong. Sverige har generellt låg försörjningsgrad för frukt, bär och grönsaker. Norrbotten är dessutom underrepresenterat i förhållande till befolkningen för allt inom trädgårdsodlingen. Med tanke på det starkt växande intresset för närproducerade grönsaker bör alltså marknadsläget vara gott. Undantaget är de svarta vinbären. De är i huvudsak en industriråvara men i dagsläget finns ingen större förädlingsindustri i länet.

”Med tanke på det starkt växande intresset för närproducerade grönsaker bör alltså marknadsläget vara gott.”

Det unika geografiska läget med midnattssol skulle också kunna utnyttjas mer i profileringen av produkterna vid försäljning utanför länet. Det finns flera goda exempel där man framhäver att det nordliga klimatet, bördig jord och långa ljusa sommarnätter ger grödorna en speciell karaktär.

6.9 Spannmål, 21 miljoner

Ingen annanstans i världen odlas så mycket tröskspannmål så långt norr ut som i Norrbottens län. Potentialen till ökad odling är också god. Den lokala odlingen täcker inte ens halva det lokala behovet. Det finns också god tillgång på areal. Sannolikt är brist på anläggningar för att lagra och förädla spannmål en av de viktigaste flaskhalsarna för ökad odling.

”Ingen annanstans i världen odlas så mycket tröskspannmål så långt norr ut som i Norrbottens län.”

Odlingen av spannmål i Norrbotten är unik. Trots det är odlingen ganska anonym. Huvuddelen går till djurfoder. Ändå täcker skörden inte ens halva behovet av foderspannmål.

Arealen med spannmål har svängt kraftigt de senaste åren. Fram till 2014 odlades det närmare 5 000 hektar spannmål i Norrbotten. Sedan minskade odlingen till 3 000 hektar 2019. Därefter ökade odlingen under några år och var uppe i 3 600 hektar 2023. Denna rapport handlar främst om läget 2023 så allt hade varit lugnt om inte färsk statistik visat att arealen spannmål föll ner till 2 980 hektar 2024. Precis som för am- och dikor kan stödreglerna ha stor inverkan på arealen. Det kraftiga bortfallet 2024 kan dock också bero på att många tappade sugen när skörden slog fel 2023.

Norrbotten har en stor bageriindustri som omsätter 900 miljoner kronor och sysselsätter 240 personer. Polarbröd är störst men det finns även många mindre bagerier. Vissa är nischade på lokala specialiteter som tunnbröd. Behovet av brödsäd är långt ifrån täckt av spannmål från lokal eller norrländsk odling. Här finns eventuellt en outnyttjad potential. Nyhléns Hugosons marknadsför sin potatisgratäng som "Norrländskt mathantverk" "Av potatis som odlats i norr, där bördig jord och ljusa sommarnätter ger potatisen en unik karaktär". Något liknande skulle kunna göras för brödspannmål. Det krävs då ett gemensamt utvecklingsarbete i de nordliga länen för att kunna odla fram kvalitetsriktigt brödspannmål ämnad för bakning.

6.10 Ägg, 12 miljoner

Produktionen av ägg kan öka. Äggen räcker bara till en femtedel av den lokala efterfrågan vilket ger utrymme till fler på den lokala marknaden. Äggen är speciella eftersom de är färdiga direkt på gården. Norrbotten har haft en stor produktion men volymen krympte snabbt när inhysningssystemen skulle ändras i början av 1990-talet. Mellan 2010 och 2014 skedde en positiv återhämtning men sedan dess har produktionen varit relativt konstant.

Det finns strax över 40 000 värphöns i Norrbottens län. De producerar 600 ton ägg till ett värde av 12 miljoner kronor.

*"Det finns strax över 40 000 värphöns i Norrbottens län.
De producerar 600 ton ägg till ett värde av 12 miljoner kronor."*

Äggen har vissa likheter med grisen eftersom det är en spannmålsbaserad produktion. De är dock speciella eftersom de är färdiga direkt på gården utan någon förädling. Det enda som behövs är att de tvättas och packas och detta sker ofta direkt på de större hönserierna. Äggen har också fått en tydligare identitet genom en obligatorisk märkning med land, uppfödare och uppfödningsslag.

Märkningen har medfört att marknaden har delats i tre produkter, ägg från höns i modifierade burar, ägg från frigående höns och ägg från ekologiska höns.

Priserna skiljer sig också. 2023 låg priset för ekologiska ägg mer än dubbelt så högt och ägg från frigående höns 50 procent över priset för ägg från höns i modifierade burar.

Konsumentpreferensen är så stark att äggen från höns i modifierade burar sällan finns i butik. Det går nästan uteslutande till förädlingsindustrin. Butiksäggen har därmed betydande mervärden.

Ägg är en bransch som har förutsättningar att utvecklas i Norrbotten. Den var stor i början av 1990-talet men krympte snabbt när produktionen skulle omstruktureras från oinredda burar till system med inredda burar eller frigående höns. Mellan 2010 och 2014 skedde en positiv återhämtning men sedan dess har produktionen varit relativt konstant.

Det finns idag 3 företag av större storlek; Klöverbergsgården AB, Salles Hönseri AB och Alträsk ägg. Alla tre har EU-godkända packerier. Klöverbergsgården packar dessutom ägg från ett par större hönsier i Västerbottens och Västernorrlands län. De tre packerierna omsätter tillsammans närmare 80 miljoner kronor.

Äggen som produceras i hönserierna i Norrbotten räcker bara till en femtedel av den lokala efterfrågan. Det finns därmed utrymme för fler producenter att nå ut på den lokala marknaden.

6.11 Lammkött, 5 miljoner

Produktionen av lammkött är relativt liten i Norrbotten men potentialen till ökning är god. Den slaktade volymen är långt under den lokala efterfrågan och arealer för uppfödning torde finnas. Antalet tackor har varit oförändrat de senaste åren men innan dess har de både minskat och ökat. I avsaknad av en genuin marknadsaktör är det nog utformningen av stöden som har störst betydelse för omfattningen av uppfödningen.

Produktionen av lammkött är relativt liten i Norrbotten. 2023 fanns det 129 besättningar med totalt 3 300 tackor. De producerade 60 ton lammkött till ett värde av 5 miljoner kronor. Flertalet av besättningarna var små med bara ett fåtal tackor men det fanns också 20 lite större med mer än 50 tackor.

Jordbruksverkets statistik över antal tackor är relativt osäker de år som det bara genomförs urvalsundersökningar men säkrare de år som det genomförs totalundersökningar. 2010, 2013, 2016, 2020 och 2023 genomfördes totalundersökningar. Om man utgår från dessa år framgår det att antalet tackor minskade fram till 2016. Det var då nere på 2 800 tackor men antalet ökade till nuvarande 3 300 redan 2020. Sannolikt har utformningen av stöden stor betydelse även här.

Förutsättningarna för lammproduktion borde vara ganska goda i Norrbotten. Lammproduktionen har många likheter med nötköttet om än i mindre skala. En likhet är att det teoretiskt finns god slaktkapacitet. Det finns 4 EU-godkända lammslakterier och ytterligare två företag som är EU-godkända för charkproduktion. Den slaktade volymen är långt under den lokala efterfrågan på marknaden för lammkött. De norrbottniska lammen har alltså stor utvecklingspotential.

“Den slaktade volymen är långt under den lokala efterfrågan på marknaden för lammkött.”

Arealer för uppfödning torde finnas. Åtgärder kan handla om att få fler producenter och om att höja statusen för lammköttet. Kanske finns det ett visst ointresse från slakterierna att hantera lamm. Bara ett av de tre som var godkända 2014 slaktade lamm då. Samma situation gällde 2019 och den verkar gälla än idag. Det verkar bara vara ett slakteri av fyra EU-godkända som verkligen slaktar lamm.

Volymerna är små men möjligheterna att göra spetsprodukter av lamm från Norrbotten borde finnas. I Nordnorge finns många spännande produkter med torkat och rökt lamm. Renen har motsvarande produkter i Sverige men inte lammet. Kanske finns det utrymme för en ny aktör som nischer sig på att förädla lammkött från Norrbotten. Polarlammet skulle imagemässigt kunna komma mycket nära renen.

7. Sex strategiska mål

I Norrbottens livsmedelsstrategi finns sex strategiska mål. Det är för tidigt att se om de åtgärder som vidtas ger önskad effekt. Läget som beskrivs i denna rapport speglar snarare de utmaningar som finns än de effekter som uppnåtts. Det visar sig också att de sex målen hänger tätt samman. Uppnås ett mål så bidrar det starkt till att flera andra mål uppnås. Lyckat utfall för ett mål kan också vara en förutsättning för att andra ska lyckas. Ökad produktion krävs både om konsumtionen av norrbottnisk mat ska kunna öka och om tillgången på mat ska säkras vid en kris. Ökad produktion förutsätter i sin tur ökat värde för produkterna genom ökad efterfrågan och att norrbottnisk mat ses som en prioriterad fråga i samhället.

Sex strategiska mål har fastställts i Norrbottens livsmedelsstrategi för 2022–2030. I handlingsplanen 2022–2025 specificeras ett antal åtgärder som ska vidtas. Det arbetet pågår men med det är för tidigt för att kunna utvärdera om åtgärderna ger önskad effekt. Det kan inte förväntas att det finns mätbara skillnader redan 2023 kopplat till åtgärder som påbörjas 2022. De förändringar som syns 2023 jämfört med förra rapporten som avsåg 2019 speglar snarare de utmaningar som finns än de effekter som uppnåtts.

Man ska också vara medveten om att de flesta av de förändringar som syns är kopplade till faktorer som inte kan påverkas på regional nivå. Priserna styrs i hög grad av förändringar på världsmarknaden. Det får genomslag både i produktionsvärde och lönsamhet vilket i sin tur styr incitamenten för framtida produktion. Stödsystemet är också viktigt för utvecklingen men det är inte heller särskilt påverkbart regionalt. Det mesta bestäms gemensamt i hela EU och vissa tillämpningar bestäms på riksnivå. Regionalt går det enbart att komma med synpunkter och förslag.

”De flesta av de förändringar som syns är kopplade till faktorer som inte kan påverkas på regional nivå.”

Det strategiska arbetet bör inriktas på sådant som går att påverka regionalt. Det handlar till exempel om att hjälpa de entreprenörer som vill göra något, att inspirera fler genom att visa på möjligheter, att identifiera och undanröja flaskhalsar och att öka efterfrågan på lokal mat genom informationskampanjer och genom offentlig upphandling.

7.1 Ökad lönsam produktion av norrbottnisk mat

Det första målet är att volymen av norrbottnisk mat ska öka och att lönsamheten i företagen ska vara god. Här finns en stor utmaning. Utvecklingen de senaste åren är snarare att volymen har minskat. De data som finns tillgängliga säger egentligen inget om lönsamheten. Minskad volym kan dock tolkas som att lönsamheten är svag men det finns mycket annat som också spelar in. I Norrbotten finns en stark efterfrågan på arbetskraft i andra sektorer. Det kan också vara svårt att få till en fungerande familjesituation för yngre familjer där båda vill arbeta inom sina respektive yrken. Statusen i att producera mat kan också behöva ökas för att få ökat intresse att arbeta i sektorn.

7.2 Ökat värde från produktion av norrbottnisk mat

Det andra målet är att värdet från produktionen av norrbottnisk mat ska öka per enhet. Detta är något som verkligen hänt de senaste åren men det har i huvudsak en koppling till yttre faktorer. Kriget i Ukraina och den allmänna osäkerheten i världen har gjort att priserna stigit på världsmarknaden och det har även dragit upp priserna för mat och livsmedelsråvaror i Norrbotten. Tanken att maten ska öka i värde just genom att den är från Norrbotten är däremot inget som verkar hänt ännu. Potentialen finns och mycket av det som kan göras är påverkbart på regional nivå. Det handlar bland annat om medveten offentlig upphandling, informationskampanjer och om att bygga varumärket norrbottnisk mat.

7.3 Höjd livsmedelsberedskap i Norrbotten, med produktion som är motståndskraftig mot risker

Det tredje målet är att en robust norrbottnisk livsmedelsproduktion och dess värdekedjor tryggar tillgången på mat och vatten även vid samhällsstörningar. Styrkan i Norrbotten är att det finns god kapacitet i förädlingsindustrin och att den är inriktad på sådant som produceras. Det finns också en god tillgång på livsmedel som naturen ger utan större behov av produktionsmedel. Nästan halva produktionen är fisk, vilt, vilda bär och ren. Ur detta perspektiv är värdekedjan tryggad.

Svårigheten är att den nuvarande produktionen bara täcker en tredjedel av minimibehovet för en kriskost. Produktionen av gris och ägg skulle dessutom upphöra ganska snabbt utan foder från södra Sverige. Produktionen av mjölk, nötkött, lamm, potatis och köksväxter skulle också minska utan tillgång på foder, gödning och andra produktionsmedel som transporteras in från södra Sverige. Lager av produktionsmedel kan säkra att nuvarande produktion kan hållas igen men det krävs även ökad produktionskapacitet.

7.4 Kunderna köper mer norrbottnisk mat

Det fjärde målet är att kunderna ska köpa mer norrbottnisk mat genom ökad kunskap om hållbar konsumtion och en utvecklad och attraktiv norrbottnisk matmarknad. Här görs insatser men det är för tidigt att kunna se om de ger effekt. Insatserna handlar om att öka kunskaperna om norrbottnisk produktion, dess mervärden och hälsosamma matval. Det ska i sin tur medföra ökad andel norrbottnisk mat i butik, på restauranger, vid event och i offentliga kök. Den regionala maten ska vara lätt att hitta. Mat och produkter ska utvecklas kreativt och serveras med stolthet. Lyckas detta kommer även mål två uppnås genom att värdet för norrbottnisk mat ökar. Ökat värde och högre status i produktionen har i sin tur bäring på mål ett om ökad produktion. Den ökade produktionen är dessutom en förutsättning för att kunderna ska kunna köpa mer norrbottnisk mat. Allt hänger samman. Det viktiga är att hitta de punkter som är påverkbara regionalt och inte fastna i allt det som ändå inte kan påverkas.

7.5 Produktionen av norrbottnisk mat har en större del i samhällets utveckling och planering

Det femte målet är att produktionen av norrbottnisk mat ses som en viktig strategisk fråga och prioriteras av samhället. Det går inte avgöra i vilken mån målet uppfylls idag men det är en av de viktigaste delarna av det som är påverkbart regionalt. Samhällsplaneringen kan förbereda för och inspirera till satsningar som ger ökad produktion av mat. Många av de hinder som en entreprenör upplever ligger också i tillstånd och kontroller som hanteras på kommunal eller regional nivå. Ett snabbt, smidigt och kunnigt agerande i dessa ärenden kan vara helt avgörande för om olika satsningar blir av och om befintliga aktörer vill vara kvar.

7.6 Norrbottnisk mat bidrar till att utveckla cirkulär ekonomi

Det sjätte och sista målet är att ökad produktion och konsumtion av norrbottnisk mat ska bidra till ökad cirkulär ekonomi, till den gröna omställningen och till Agenda 2030. Målet bygger på att de tidigare målen om ökad produktion och ökad konsumtion av norrbottnisk mat uppnås med tillägget att ökningen ska vara i cirkulär och grön form. Det har i sin tur stark bäring på målen om motståndskraftig produktion och om ökat värde av den norrbottniska maten genom ökad kunskap om mervärden och hälsosamma matval. Det finns också en stark koppling till det småskaliga och lokala i termer av att producera med det som naturen ger lokalt på plats. Ren, vilt och fiske ligger långt fram i dessa avseende. De vilda bären borde också göra det men där har storskaligt kostnadsminimerande system blivit dominerande. Inom jordbruk och trädgårdsodling finns många exempel på verksamheter som i hög grad bidrar till målet. Det finns dock även exempel på verksamheter där kostnadsminimering av anonyma produkter går före motståndskraft, grön omställning och cirkulär ekonomi.

8. Några reflektioner

Norrbottens län har på gott och ont unika förutsättningar för livsmedelsproduktion. Hela Norrbottens län ligger norr om 65 breddgraden och en stor del ligger norr om polcirkeln. Att det överhuvudtaget bedrivs jordbruk på dessa breddgrader är unikt i världen. Det finns också stora ytor som är glest befolkade. Det ger goda möjligheter för annat än traditionellt jordbruk till exempel fiske, fiskodling, jakt, renskötsel och vilda bär.

Det finns stort behov av ökad produktion av livsmedel. Den nuvarande produktionen täcker bara en fjärdedel av näringsbehovet för en kriskost. Det finns också stor potential för ökad produktion. Det finns areal som kan utnyttjas mer. Det finns förädlingsindustrier med god kapacitet. Det finns unika produkter som kan utnyttjas i marknadsföring. Det finns också regionala stöd som i hög grad kompenserar för högre kostnader.

De stora utmaningarna för att få ökad produktion av livsmedel ligger nog inte i livsmedelssektorn som sådan utan i omvärlden. I Norrbotten finns en stark efterfrågan på arbetskraft i andra sektorer. Den lockar inte bara de yngre som eventuellt skulle kunna ta över gårdarna. Det begränsar också möjligheterna att kunna anställa personal så att brukaren inte själv behöver jobba sju dagar i veckan. Det kan också vara svårt att få till en fungerande familjesituation för yngre familjer där båda vill arbeta inom sina respektive yrken. Det ska dessutom finnas samhällsservice men tillgång till skola, förskola, affärer med mera.

”De stora utmaningarna för att få ökad produktion av livsmedel ligger nog inte i livsmedelssektorn som sådan utan i omvärlden.”

Ett annat problem är att det kan finnas en upparbetad bild av att primärproduktion är olönsam, slitsam och ohipp. Primärproduktionen har varit starkt beroende av politiska beslut under lång tid. I det lobbyarbetet gäller det att ständigt påtala hur dåligt allt är. Risken är nu att det inte bara är politikerna som blivit övertygade utan även den yngre generationen och att de då söker sig på annat håll.

De båda första punkterna är svåra att göra något åt men bilden av de gröna näringarna kan påverkas genom ett medvetet arbete. Det behövs förebilder som visar att de gröna näringarna har mycket att erbjuda den yngre generationen. Det går att tjäna pengar och arbetet är både kvalificerat och omväxlande.

Livsmedelsstrategin med de sex strategiska målen är en viktig del i detta. Ökade kunskaper om norrbottnisk produktion, dess mervärden och hälsosamma matval kan tillsammans med en prioriterad position i samhällets utveckling och planering ge den injektion som behövs för att få en ökad efterfrågan av norrbottnisk mat och högre status i att producera den. Det kan i sin tur medföra att lönsamheten ökar och att fler vill satsa i sektorn. Det viktiga i det regionala arbetet är att se den potential som finns, att koncentrera arbetet till sådant som kan påverkas regionalt och att bara förhålla sig till alla förändringar som sker.

Begrepp

Anläggning/ arbetsplats

Begreppen anläggning och arbetsplats används synonymt. De avser en plats där arbete utförs. När företag har flera anläggningar redovisas data på den ort där verksamheten bedrivs.

Ekologiskt mervärde

Skillnaden i försäljningsvärde för ekologiska produkter jämfört med om samma volym hade sålts till samma pris som konventionella produkter. EU-ersättningen för ekologisk produktion ingår inte. Mervärdet beräknas vanligtvis i primärledet det vill säga som skillnad i betalning för produkterna till odlaren eller uppfödaren.

Förädlingsföretag

Ett företag som förädlar och/eller förpackar produkter från primärledet så att de är den form som konsumenterna möter dem. Ett företag kan ha flera produktionsanläggningar. I statistiken läggs hela verksamheten till den ort där huvudkontoret är beläget.

Förädlingsindustri

Begreppet används för verksamheten i förädlingsledet även om den mest småskaliga förädling kanske snarare betraktas som hantverk än som industri.

Förädlingsledet

Det led i livsmedelskedjan som förädlar och förpackar produkterna från primärledet så att de är den form som konsumenterna möter dem.

Förädlingsvärde

Den värdeökning som en produkt har i respektive led. Enkelt uttryckt är det skillnaden mellan försäljningsvärdet och kostnaden för inköpta råvaror/produkter.

Jordbruksföretag

Företag som uppfyller något av följande

- brukar minst 2,0 ha åkermark
- brukar minst 5,0 ha jordbruksmark
- bedriver trädgårdsodling omfattande minst 2 500 kvadratmeter frilandsareal
- bedriver trädgårdsodling omfattande minst 200 kvadratmeter växthusyta,
- innehar minst 10 nötkreatur, 10 suggor, 50 svin, 20 får eller 1 000 höns (inklusive kycklingar).

Mark som är utarrenderad ingår inte i brukad areal. Det finns inget krav på att jordbruksföretagen ska producera livsmedelsprodukter för att räknas.

Livsmedelsbutik

Ett företag eller en anläggning där det säljs livsmedel av något slag. Utöver vanliga livsmedelsbutiker ingår även godisbutiker, systembolag, hälsokostbutiker och specialbutiker för kött, fisk, bröd eller något annat livsmedel.

Livsmedelsråvara

De produkter som producerats i primärledet i den form de har när de går vidare till förädlingsledet.

Primärledet

Det led i livsmedelskedjan som producerar primärprodukter. Det vill säga jordbruk, trädgårdsodling, fiskodling, renskötsel, fiske, jakt, vilthägn och bärplockning.

Primärproduktion

Produktion inom jordbruk, trädgårdsodling, jakt, fiske, renskötsel och bärplockning före förädling. Oftast är det livsmedelsråvaror i form av obehandlad mjölk, levande djur, obehandlad spannmål och så vidare men i vissa fall är det färdiga produkter. Grönsaker, frukt och ägg är till exempel färdiga livsmedel. Om dessa packas i konsumentförpackning räknas dock paketeringen som förädling och det oavsett om den sker på gården eller hos en uppköpare.

Produktionsvärde

Produktionsvärde är det belopp som företagen får för de produkter de säljer. EU-ersättningar och bidrag ingår inte. Kostnaderna för produktionsfaktorer och inköpta varor är inte borträknat.

Realt produktionsvärde

Produktionsvärdet räknas normalt i löpande priser. Det reala produktionsvärdet har räknats om med konsumentprisindex (KPI) för att justera för inflationen. Vid en tidserie innebär det att den värdeökning som bara är en följd av sänkt penningvärde har räknats bort. Slutvärdet är samma som det vanliga produktionsvärdet men värdet för tidigare år har justerats upp så att värdena motsvarar dagens penningvärde.

Trädgårdsodling

Trädgårdsodling är odling av köksväxter, frukt, bär och prydnadsväxter på friland eller i växthus. Prydnadsväxter är inte livsmedel men de ingår ändå i trädgårdsnäringen. De ingår även i denna rapport om inte annat anges.

Källförteckning

- EU-kommissionen. TRACES. Databas med godkända livsmedelsanläggningar.
<https://webgate.ec.europa.eu/tracesnt/directory/listing/establishment/publication/index#!/search?classificationSectionChapter=food&countryCode=SE>
- Havs och vattenmyndigheten. 2024. Det yrkesmässiga fisket i sötvatten.
 JO 56 SM 2401
- Havs och vattenmyndigheten. 2024. Det yrkesmässiga fisket i havet, år 2023.
 JO 55 SM 2401
- Jonasson, L. & Persson, S. 2015. Unika möjligheter för livsmedelsproduktion i Norrbottens län. Rapport. LRF.
- Jonasson, L. 2020. Livsmedelsproduktion i Norrbottens län 2020 – arbetstillfällen, omsättning och försörjningsförmåga av mat. Länsstyrelsen i Norrbottens län.
- Jordbruksverket. Statistikdatabasen.
<http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625>
- Jordbruksverket. En robust livsmedelsförsörjning i kris och krig – beredskapslagring av spannmål.
<https://jordbruksverket.se/download/18.26ed604318e78be4a239740/1711619611832/En-robust-livsmedelsforsorjning%20i%20krig-kris-beredskapslagring-spannmal-tga.pdf>
- KOLADA. Statistikdatabasen.
https://kolada.se/verktyg/jamforaren/?_p=jamforelse&focus=27513&tab_id=84756
- LRF. 2022. Importandelen 2022.
<https://www.lrf.se/media/q4jdybh/importandelen-2022.pptx>
- LRF. 2024. Regional utveckling – Norrbottens län. Regionrapport 2023.
<https://www.lrf.se/media/ggblmz1t/norrbotten-2023.pdf>
- Nära mat. 2022. Norrbottens livsmedelsstrategi 2022–2030.
https://www.naramat.nu/wp-content/uploads/220225_ls_norrbotten_nara_maten_ta.pdf
- Nära mat. 2022. Handlingsplan 2022–2025.
<https://www.naramat.nu/wp-content/uploads/Handlingsplan-tillganglig-na%CC%88ra-mat-2022-2025-2.pdf>
- Sametinget. Statistikdatabasen. <https://www.sametinget.se/renstatistik>
- SCB. 2024. Fritidsfisket i Sverige 2023. JO 57 SM 2401
- SCB. Statistikdatabasen. <http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

Viltdata. Statistikdatabasen. <https://rapport.viltdata.se/statistik/>

UC. Statistikdatabasen. <https://www.allabolag.se/>

Årsredovisningar och hemsidor från ett antal livsmedelsföretag i Norrbotten

Ej publicerade data från SCB:s företagsregister och sysselsättningsstatistik

Ej publicerade data från Sametinget liknade de i databasen men med aktuella uppgifter för de senaste åren.

Tabellbilaga

1. Volym (1 000 ton) Norrbottens län

Produkt	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Spannmål	11	11	5	7	8	10	8
Oljeväxter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Sockerbetor	-	-	-	-	-	-	-
Potatis	9,8	9,5	5,5	6,8	6,1	5,0	4,3
Proteingröda	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Mjök	63	53	52	44	42	42	41
Nötkött	1,9	1,7	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4
Griskött	2,3	2,8	2,4	3,3	4,0	3,9	3,8
Får/getter	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Fjäderfä	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ägg	0,1	0,1	0,5	0,6	0,5	0,7	0,6

2. Värde (milj kr) Norrbottens län

Produkt	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Spannmål	9	14	6	10	14	31	20
Trädgård	50	57	54	76	69	71	59
Övriga vegetabilier	0	0	0	0	0	0	0
Mjök	169	176	158	176	175	239	213
Nötkött	45	48	61	65	66	72	78
Griskött	29	39	40	63	78	90	94
Får/getter	3	3	3	3	7	4	5
Fjäderfä	0	0	0	0	0	0	0
Ägg	1	1	7	7	7	12	12
Eko. mervärde	4	10	14	19	17	16	14
Totalt	310	349	343	420	433	537	495

3. Realt värde (milj kr med 2023 års penningvärde), Norrbottens län

Produkt	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023
Spannmål	14	19	8	12	17	34	20
Trädgård	72	76	69	91	81	77	59
Övriga vegetabilier	0	0	0	0	0	1	0
Mjök	243	234	204	212	206	259	213
Nötkött	65	64	78	78	78	78	78
Griskött	41	52	52	76	92	98	94
Får/getter	4	4	3	4	8	5	5
Fjäderfä	0	0	0	0	0	0	0
Ägg	1	2	9	9	8	13	12
Eko. mervärde	6	13	18	23	20	18	14
Totalt	446	464	442	505	510	583	495

4. Beräknat produktionsvärde hela primärproduktionen 2023, milj kr

Produkt	Norrbotten	Sverige
Nötkött	78	7 767
Griskött	94	6 158
Lamm	5	371
Kyckling	0	2 410
Mjök	215	14 814
Ägg	12	2 383
Spannmål/oljevaxter	21	13 502
Socket	0	453
Potatis	17	2 318
Frukt/bär/köksvaxter	42	9 346
Vilda bär	77	540
Ren	96	241
Vilt	60	686
Fisk	130	2 493
Summa	847	63 482

5. Beräknat produktion, konsumtion och lokal självförsörjningsgrad 2023

Produkt	Produktion 1 000 ton*	Konsumtion 1 000 ton	Självförsörjningsgrad
Spannmål	0,3	15	2%
Nötkött	1,4	6	25%
Griskött	3,7	7	54%
Lamm	0,1	0	15%
Kyckling	0,0	6	0%
Vilt/ren	5,3	1	682%
Fisk	10,6	6	166%
Mjök	40,8	85	48%
Vegetabilisk olja	0,0	3	1%
Ägg	0,6	3	19%
Potatis	4,3	21	21%
Frukt/grönt	1,9	41	5%
Socket	0,0	10	0%
Kaffe/te	0,0	2	0%
Summa	68,9	206	33%

*Volymen för produktion anges som mängd slutlig produkt. Mängden råvara är en annan.

6. Beräknat produktion, konsumtion och lokal självförsörjningsgrad 2023 omräknat i energiinnehåll

Produkt	Produktion* kcal/pers/dag	Konsumtion kcal/pers/dag	Självförsörjningsgrad
Spannmål	12	591	2%
Nötkött	29	117	25%
Griskött	101	188	54%
Lamm	1	9	15%
Kyckling	0	65	0%
Vilt/ren	77	11	682%
Fisk	143	86	166%
Mjök	316	655	48%
Vegetabilisk olja	2	289	1%
Ägg	9	47	19%
Potatis	37	180	21%
Frukt/grönt	15	327	5%
Socket	0	449	0%
Kaffe/te	0	0	0%
Summa	742	3 014	25%

*Energiinnehållet anges som mängd i slutlig produkt.

